

Şair ve “Öteki”: Ermoldus Nigellus’un *In honorem Hludowici* Adlı Eserinde Müslümanlar ve Endülüs

The Poet and the "Other": Muslims and al-Andalus in Ermoldus Nigellus' *In honorem Hludowici*

Erdoğan OFLİ

Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Doktora Öğrencisi Erdoğan OFLİ

Bilkent Üniversitesi <https://ror.org/02vh8a032>

Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü,
Ankara, Türkiye

ORCID: [0000-0002-6892-5152](https://orcid.org/0000-0002-6892-5152)

e-mail: erdinc.ofli@bilkent.edu.tr

Başvuru/Submitted: 09.09.2023

Kabul/Accepted: 17.10.2023

Atf: Ofli, Erdoğan, “Şair ve “Öteki”: Ermoldus Nigellus’un *In honorem Hludowici* Adlı Eserinde Müslümanlar ve Endülüs”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 6/2 (Aralık 2023): 664-688.

Citation: Ofli, Erdoğan, “The Poet and the "Other": Muslims and al-Andalus in Ermoldus Nigellus' *In honorem Hludowici*”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 6/2 (December 2023): 664-688.

Lisans/License:

Öz- Hayatı hakkında pek fazla bilgiye sahip olmadığımız Ermoldus Nigellus, Karolenj döneminin önemli şairlerinden bir tanesidir. Kendisi 826-828 yılları arasında kaleme alındığı düşünülen ve Frank İmparator Karolus Magnus’un oğlu I. Hludovicus’un hayatını anlattığı eseri *In honorem Hludowicus*’ta Endülüs Müslümanlarına dair son derece önemli bilgiler sunar. Şairimiz, bu eserin birinci kitabında I. Hludovicus önderliğindeki Frankların 801 yılında Barcinona/Berşelüne (Barcelona) şehrini nasıl ele geçirdiklerini son derece canlı tasvirlerle anlatır. Bu anlatı sürecinde Müslümanlara dönem kaynaklarında genellikle yalnızca Berberleri anmak için kullanılan *Mauri* terimi ile hitap eder ve bu hususta diğer Frank kaynaklarından ayrıldığı görülür. Yazar, Endülüs Müslümanlarının Franklar için oluşturduğu tehdidin ciddiyetini vurgulamak için ise anlatı boyunca bu *ötekileştirilmiş* nüfusun Frank toplumunda yol açtığı sorunları örneklendirmeye çalışır. Buna bağlı olarak da Endülüs üzerine yapılan askerî hareketlerin zaruriyetini ve meşruiyetini ön plana çıkarır. Müslümanların perspektifinden sunduğu betimlemelerle de Frankların ve eserini adadığı İmparator I. Hludovicus’un üstün vasıflarını okuyucuya iletmeye çalışır. Sonuç olarak şair, *In honorem Hludowici* adlı eserinde IX. yüzyıl Avrupa dünyasındaki Müslüman algısını oldukça net bir şekilde yansıtır. Bu da gösteriyor ki “sürgün” şair Ermoldus Nigellus’un eseri, hem Endülüs Müslümanlarının Pirenelerin kuzeyinde yarattığı sosyal ve siyasi etkinin anlaşılması hem de Müslümanların erken dönem Orta Çağ Avrupa yazınındaki yerinin genel bir çerçevede değerlendirilebilmesi için son derece önemlidir.

Anahtar Kelimeler- Ermoldus Nigellus, *In honorem Hludowici*, Endülüs, Franklar, Barcelona, I. Hludovicus.

Abstract - Ermoldus Nigellus, about whose life we do not have much information, is one of the important poets of the Carolingian period. In his work *In honorem Hludowicus*, probably written around 826-828, which describes the life of Louis I, the son of the Frankish emperor Charlemagne, he provides extremely important information about the Muslims of al-Andalus. In the first book of this work, the poet describes with vivid descriptions how the Franks led by Louis captured the city of Barcinona/Barshalüna (Barcelona) in 801. Throughout the narrative, he refers to the Muslims in general with the term *Mauri*, which is generally used to denote Berbers in the sources of the period, and in this respect he differs from other Frankish sources. In order to emphasise the seriousness of the threat posed by the Muslims of al-Andalus to the Franks, the author tries to illustrate the problems that this *otherised* population caused to the Frankish society. He thus stresses the necessity and legitimacy of the military operations against al-Andalus. He also tries to show the reader the superior virtues of the Franks and Louis by presenting them from a Muslim point of view. Consequently, the poet clearly reflects the perception of Muslims in the European world in the ninth century. This shows that the work of the "exiled" poet Ermoldus Nigellus is extremely important both for understanding the social and political impact of the Muslims of al-Andalus north of the Pyrenees and for assessing the place of Muslims in early medieval European literature.

Keywords- Ermoldus Nigellus, *In honorem Hludowici*, al-Andalus, Franks, Barcelona, Louis I.

Yayın Tarihi	26 Aralık 2023
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: Bir İç Hakem (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: Üç Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Benzerlik Taraması	Yapıldı-Turnitin
Etik Bildirim	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr
Date of Publication	26 December 2023
Reviewers	Single Anonymized - A Internal (Editor board member) Double Anonymized - Three External
Review Reports	Double-blind
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Complaints	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr

EXTENDED ABSTRACT

In honorem Hludowici, written by Ermoldus Nigellus in 826-828, is among the most important contemporary sources on the life of Louis I. Another important issue that makes this source crucial is the information that it offers about the Muslims of al-Andalus. In the first part of his work, Ermoldus narrates the expedition of the Franks led by Louis I and to al-Andalus and their capture of the city of Barcinona/Barshalūna (Barcelona) in 801, which had been under Muslim rule since c. 714/715. In this narrative, the poet provides significant religious and political information about Muslims and clearly reflects the perception of Muslims in his time.

First of all, Ermoldus differs from other Frankish sources in his terminology, for he always uses the term *Mauri* when referring to Muslims. In Frankish sources, as in those written in other regions, the term *Mauri* is used specifically for the Berbers, and the terms *Saraceni* and *Ismaelitae* are used when referring to the Arabs or all Muslims in general. In addition, the term *Mauri* is also used in Carolingian sources for Muslims engaged in "piracy" in the Mediterranean. However, as mentioned, Ermoldus makes a different choice compared to other sources by using *Mauri* as a general term for the Muslims of al-Andalus.

Since Ermoldus was exiled by Emperor Louis in the 820s while serving under King Pippin of Aquitaine and he wrote *In honorem Hludowici* in an attempt to gain the emperor's forgiveness, we see that he highly glorifies Louis throughout the work. The accounts he provides about the Muslims are also a part of this process. While describing the background of Louis's expedition against the Muslims, the poet points out the justification of the Franks for undertaking this expedition: He underlines how the city of Barcinona/Barshalūna posed a great danger to the Franks and how the Muslims used this city as a base and plundered Francia. Ermoldus also supports this political background of the campaign with religious references: In Louis' words, the poet emphasises that the "cursed" Muslims follow "the commands of the demon" and reject the salvation offered. Accordingly, it is emphasised that peace with this non-Christian society was inappropriate. It is also said that after the capture of the city from the Muslims in 801, Louis entered the city and purified the places where they worshipped the devil. Thus, it can be seen that Ermoldus, following in the footsteps of earlier Christian writers, associated Muslims with idolatry and used this to support the justification of Louis' expedition to al-Andalus.

Another important part of what makes Muslims important in Ermoldus' narratives is their role in the poet's portrayal of the Franks and Louis: This is because Ermoldus usually conveys his glorifying statements about the Franks as if they had been uttered by Muslims. For example, the poet quotes Zadun (Sa'dūn al-Ru'aynī), the governor of Barshalūna, who speaks of the tough and fierce nature of the Franks, their conquest of "the empire of Romulus", and the fact that they were named after their "ferocity" (a feritate sua). All this information, which is merely a repetition of the stereotypical information about the Franks provided by earlier sources, is important because it is conveyed from the perspective of the *other*, that is, the Muslims.

In conclusion, it is evident that the accounts presented in the first book of *In honorem Hludowici* are extremely important for understanding how Muslims were perceived in Carolingian sources. In his work, the poet not only made political and religious references to the Muslims, but also glorified the Franks and specifically Louis through the Muslims, just as in the narratives presented on the relations between Hārūn al-Rashīd and Charlemagne. In this way, we can see the importance of Ermoldus' *In honorem Hludowici* in assessing the Frankish perception of Muslims in early medieval Europe.

GİRİŞ

Frank yazını, Karolenj Hanedanı (751-987) döneminde önemli bir atılım gerçekleştirmiştir. Literatürde “Karolenj Rönesansı” olarak da anılan bu dönemde Latincenin kullanımı ve geçmişte kaleme alınmış olan eserlerin muhafazası gibi farklı alanlarda önemli çalışmalar yürütülmüştür.¹ Böylesi bir süreçte elbette ki şiirden biyografiye, Kutsal Kitap tefsirlerinden yıllık yazımına kadar çeşitli yazın türünde önemli eserler kaleme alınmıştır. Çağdaşı oldukları meseleler hakkında bizlere son derece önemli bilgiler sunan bu eserler hem Frank dünyasının hem de genel olarak erken dönem Orta Çağ Avrupa tarihinin anlaşılması hususunda son derece önemlidirler.² VIII. yüzyılın ilk çeyreği ile birlikte *Hispania* üzerinden *Francia* kadar yayılan İslâm güçlerine dair anlatılar da bu dönemde kaçınılmaz olarak Frank yazınında kendisine yer bulmuş ve Frank yazarlar Müslümanların Avrupa’daki faaliyetlerine dair önemli bilgiler sunmuşlardır.

Öncelikle Müslümanlar, 711 yılı itibarıyla kademeli olarak Vizigot idaresindeki *Hispania*’yı fethederek Akdeniz boyunca gerçekleştirdikleri fetihleri adeta taçlandırmışlardı.³ Buna ek olarak *Hispania*’nın Endülüs’e dönüşümü, Müslümanların Avrupa fetihlerini sonlandırmamıştı: 97-100/716-719 yılları arasında Endülüs valiliği yapmış olan Hür b. Abdurrahman, Pirenelerin kuzeyine ilk Müslüman akınlarını başlattı.⁴ Onun ardından fetihleri çok daha sistematik bir hale getiren Semh b. Mâlik (100-102/719-721) ise Narbona/Arbûne (Narbonne) şehrini fethetti, ancak Tolosa’ya (Toulouse) kadar ilerledikten sonra o bölgede *Aquitania dux*’u Eudo (ö. 735) tarafından 102/721 yılında mağlup ve şehit edildi.⁵ Abdurrahman el-Gâfîkî’nin (112-114?/730-732?) valilik dönemine gelindiğinde ise Frank topraklarına yine etkili akınların gerçekleştirildiği görülmektedir. Onun döneminde Müslümanlar bugünkü Poitiers şehrine değin ilerledi, ancak y. 114/732 yılında gerçekleşen ve literatürde Poitiers Muharebesi/Belâtüşşühedâ olarak anılan muharebede Müslüman ordusu dönemin Frank *maior domus*’u⁶ Karolus Martellus⁷ (ö. 741) tarafından durduruldu.⁸ Bu savaşın etkisi hem çağdaş hem de

¹ “Karolenj Rönesansı”na dair tafsilat için bkz. Garry W. Trompf, “The Concept of the Carolingian Renaissance”, *Journal of the History of Ideas* 34, No. 1 (1973), 3-26; Pierre Riché, *Les Carolingiens: une famille qui fit l’Europe* (Paris: Hachette 1983), 354-397; Michel Sot, “La première renaissance carolingienne: échanges d’hommes, d’ouvrages et de savoirs”, *Actes des congrès de la Société des historiens médiévistes de l’enseignement supérieur public* 31 (Paris 2001), 23-40.

² Karolenj dönemi Frank yazın dünyasına dair tafsilat için Rosamond McKitterick’in şu eserlerine bakılabilir: Rosamond McKitterick, *The Carolingians and the Written World* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989); Rosamond McKitterick, *History and Memory in the Carolingian World* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004).

³ Müslümanların Mağrip ve Endülüs fetihlerine dair bkz. Robert Mantran, *L’expansion musulmane (VIIe-XIe siècles)* (Paris: Presses Universitaires de France, 1969), 134-136; Pierre Guichard, *Al-Andalus (711-1492): Une histoire de l’Espagne musulmane* (Paris: Hachette littératures, 2000), 13-25; Maurice Lombard, *L’Islam dans sa première grandeur (VIIIe-XIe siècles)* (Paris: Flammarion, 2014), 67-103; Mehmet Özdemir, *Endülüs Müslümanları: Siyasî Tarih* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019), 37-59; Philippe Sénac, *Al-Andalus: Une histoire politique VIIIe-IXe s.* (Paris: Armand Colin, 2020), 25-58.

⁴ *Chronica Muzarabica*, ed. I. Gil, *Corpus Scriptorum Muzarabiorum*, I (Madrid: Instituto Antonio de Nebrija, 1973), 36.

⁵ *Chronica Muzarabica*, 37-38; *Liber Pontificalis*, ed. L. Duchesne, *Le Liber Pontificalis: Texte, Introduction et Commentaire*, I (Paris: Ernest Torin, 1886), 401; Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum*, ed. G. Waitz, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi*, XLVIII (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1878), 233; *Annales Petaviani*, ed. G. H. Pertz, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi*, I (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1826), s.a. 721; *Annales Laureshamenses*, ed. G. H. Pertz, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi*, I (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1826), s.a. 721; *Annales Alamannici*, ed. G. H. Pertz, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi*, I (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1826), s.a. 721; *Chronicon Moissiacense*, ed. G. H. Pertz, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi*, I (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1826), 290; İbn İzârî, *el-Beyânü’l-muğrib*, nşr. Reinhart P. A. Dozy, II (Leiden: Brill, 1849-1851), 25; Makkârî, *The History of the Mohammedan Dynasties in Spain*, çev. Pacual de Gayangos, I-II (London: Oriental Translation Fund of Great Britain and Ireland, 1840-1843), II, 33.

⁶ Frank Krallığı’nda bilhassa VII. yüzyılın sonlarından itibaren güç kazanmaya başlayan görevliler. Krallıkta askerî ve idarî pek çok görev üstlenen *maior domus*’lar, devletin yönetiminde doğrudan söz sahibiydiler.

⁷ *Karolus* ismi dönem literatüründe *Carolus* olarak da yazılmaktadır.

⁸ *Chronica Muzarabica*, 41-43; *Vita Pardulfi*, ed. W. Levison, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum rerum Merovingicarum*, VII (Hannoverae et Lipsiae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1920), 33-34; *Vita Eucherii*, ed. W. Levison, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum rerum Merovingicarum*, VII (Hannoverae et Lipsiae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1920), 49-50; *Continuationes Fredegarii*, ed. B. Krusch, *Chronicon Quae Dicuntur Fredegarii Scholastici Libri IV cum Continuationibus*, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum rerum Merovingicarum*, II (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1888), 175; *Annales Mettenses Priores*, ed. B. von Simson, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi*, X (Hannoverae et Lipsiae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1905),

erken dönem modern Batı literatüründe son derece kalıcı olmuş ve Karolus, literatürde Avrupa'nın ve Hıristiyanlığın koruyucusu olarak betimlenmiştir.⁹ Ancak Poitiers'de durdurulmalarına rağmen Müslümanlar, VIII. ve X. yüzyıllar arasında gerek *Francia* gerekse de *Italia* üzerine Akdeniz merkezli çok sayıda askerî faaliyette bulunmuşlardır.¹⁰

Bunlara ek olarak Frank-Müslüman ilişkileri, diplomatik münasebetler aracılığıyla da gelişim göstermekteydi: Endülüs Emevî Emîri I. Abdurrahman b. Muâviye'ye (138-172/756-788) karşı isyana kalkışan Berşelüne Valisi Süleyman b. Yazân'ın Franklar ile ittifak kurma girişimleri¹¹ ve ayrıca Frank Kralı III. Pippinus (751-768) ile Abbâsî Halifesi Ebû Ca'fer el-Mansûr (136-158/754-775) arasında başlayıp bilhassa Karolus Magnus (768-814) ile Hârûnürreşîd (170-193/786-809) zamanlarında zirveye ulaştıktan sonra IX. yüzyılın ikinci çeyreğine değin devam edecek olan diplomatik ilişkiler¹² de Frank-Müslüman ilişkilerini ileri boyutlara taşıyan hadiselerdi.

Bu gibi gelişmeler, kaçınılmaz olarak tarafların birbirlerini daha yakından tanımalarının önünü açacak ve buna paralel olarak yazın dünyasındaki Müslüman algısının gelişimine de pek çok açıdan katkıda bulunacaktı. Öncelikle Frank yazarlar, İslâm güçlerinin Avrupa topraklarında askerî faaliyetlere başlamasından çok önce Araplar hakkında Kutsal Kitap ve önemli Hıristiyan yazarların eserleri aracılığıyla bilgi sahibiydiler. Edindikleri bilgilerin önemli bir kısmı, onları bu halk özelinde oldukça ötekileştirici bir tavır almaya yönlendirmişti. Bu durum elbette ki dinî temelliydi: Araplar, Hıristiyan literatüründe klasik dönemden itibaren kullanımda olan *Arabes* terimi dışında *Ismaelitae*, *Agareni* ve *Saraceni* terimleriyle de anılmaktaydılar ve bu terimlerin her birisi arka planlarında son derece önemli manalara sahiptiler¹³: *Ismaelitae* terimi, Arapların Hz. İbrâhim'in oğlu Hz. İsmâil'in soyundan gelmesi geleneğine atıfta bulunurken, *Agareni* de Hz. İsmâil'in annesi olan Hâcer'e ithafen kullanılmaktaydı. Öncelikle Hz. İsmâil, Hıristiyan geleneğinde Hz. İbrahim'in ilk eşi Sâre'den doğan oğlu Hz. İshak'tan aşağı görülür, zira Hz. İsmail'in annesi Hâcer, Mısırlı bir câriyeydi.¹⁴ Buna bağlı olarak da Hâcer'in ve Hz. İsmâil'in soyu, Hıristiyan yazarlarca kölelik ile ilişkilendirilmişti.¹⁵ *Saraceni* teriminin etimolojisi ise tartışmalıdır.¹⁶ Ancak Hıristiyan yazarlar bu terimi "Sâre soylu" anlamında kullanmaktaydılar: Hieronymus'un açıkladığı üzere esasen Hâcer'in ve İsmâil'in soyundan gelenler, bir "kölenin", yani Hâcer'in soyundan geldiklerini gizlemek için kendilerini Hz. İbrahim'in ilk eşi Sâre'ye bağlamak

s.a. 732; *Annales Laubacenses*, ed. G. H. Pertz, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum*, I (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1826), s.a. 732; *Annales Petaviani*, s.a. 732; *Annales Laureshamenses*, s.a. 732; *Annales Alamannici*, s.a. 732; *Chronicon Moissiacense*, 291; İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısr*, nşr. Charles C. Torrey, *Yale Oriental Series, Researches*, III (New Haven: Yale University Press, 1922), 216-217; *Ahbâr Mecmûa*, ed. ve çev. Emilio Lafuente y Alcántara, *Colección de obras arábicas de historia y geografía*, I (Madrid: M. Rivadeneyra, 1867, 24-25 (Arapça metin); İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târih*, çev. Yunus Apaydın, *İslâm Tarihi: El-Kâmil Fi't-Târih*, V (İstanbul: Bahar Yayınları, 1985), 146; İbn İzâri, *el-Beyânü'l-muğrib*, II, 28.

⁹ Krş. İsmail H. Atçeken, "Puvatya (Balâtü's-şühedâ) Savaşı ve Etkileri Üzerine Bir Araştırma", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8, S. 8 (1998), 243-263; François Micheau ve Philippe Sénac, "La bataille Poitiers, de la realite au mythe", *Histoire de l'Islam et des musulmans en France du Moyen Age à nos jours*, ed. Mohammed Arkoun (Paris: Albin Michel, 2006), 7-15.

¹⁰ Pierre Guichard, "Les débuts de la piraterie andalouse en Méditerranée occidentale (798-813)", *Revue de l'Occident musulman et de la Méditerranée* 35 (1983), 55-76; Barbara M. Kreutz, *Before the Normans: Southern Italy in the Ninth & Tenth Centuries* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996), 18-35.

¹¹ *Annales Regni Francorum*, ed. F. Kurze, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi*, VI (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1895), s.a. 777; *Ahbâr Mecmûa*, 112-113. Krş. Hakkı Dursun Yıldız, "Abdurrahman I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 1 (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 148. Özdemir, *Endülüs Müslümanları*, 93-94; Sénac, *Charlemagne et Mahomet*, 114-121.

¹² *Continuationes Fredegarii*, 191-192; *Annales Regni Francorum*, s.a. 801, 802, 806, 807, 810; Einhardus, *Vita Karoli Magni*, ed. O. Holder-Egger, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi*, XXV (Hannoverae et Lipsiae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1911), 19; Notker Balbulus, *Gesta Karoli Magni imperatoris*, ed. H. F. Haefele, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum rerum Germanicarum, Nova series*, XII, (Berlin: Weidmannsche Verlagsbuchhandlung, 1959), 59-65. Krş. Philippe Sénac, "Les Carolingiens et le califat abbasside (VIIIe-IXe siècles)", *Studia Islamica* 95 (2002), 37-56.

¹³ Bahsi geçen terimlere dair genel bir değerlendirme için bkz. Ekkehart Rotter, *Abendland und Sarazenen: Das okzidentale Araberbild und seine Entstehung im Frühmittelalter* (Berlin ve New York: Walter de Gruyter, 1983), 67-122.

¹⁴ Hz. İsmâil'in dünyaya gelişi dair bkz. Genesis (Tekvîn), 16:1-16. Hz. İshak için bkz. Genesis (Tekvîn), 21:1-3. Kutsal Kitap atıflarında şu edisyon kullanılmıştır: *Biblia Sacra: iuxta Vulgatam versionem*, ed. R. Weber ve R. Gryson (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1994).

¹⁵ Epistula ad Galatas (Galatyalılara Mektup), 4:22-31.

¹⁶ Krş. İrfan Shahîd, "Saracens", *Encyclopedia of Islam*, C. IX (Leiden: Brill, 1997), 27.

istemişler ve buna bağlı olarak kendilerini *Saraceni* olarak adlandırmışlardı.¹⁷ Yani bu tabiri kullanmak, Hıristiyan yazın geleneğine göre yanlıştı. Hıristiyan yazınında dolaşımda olan bu etnonimleri aynen kullanan Franklar, kaçınılmaz olarak henüz İslâm güçleri Avrupa’da fetihlere başlamadan evvel akıllarında Araplara yönelik şablonik bir “öteki” algısı oluşturmuşlardı.¹⁸ Ayrıca bu terminolojik tanımlamaların dışında Frank dünyası ilk İslâm fetihleri hakkında da bilgi sahibiydi: Yaklaşık 660 yılında tamamlandığı düşünülen anonim Fredegarius Kroniği, 15/636’da gerçekleşen Yermük Muharebesi¹⁹ hakkında bilgi sunar ve *Saraceni* kavminin Roma İmparatoru Heraclius’un (610-641) ordusunu nasıl mağlup ettiğini aktarır.²⁰ İşte tüm bu yazınsal bilgilerin şekillendirdiği algısal şablon, Frankların Avrupa topraklarında fetih hareketlerine başlayan Müslümanlara karşı bakış açısını kaçınılmaz olarak etkileyecekti.

Biz bu makalemizde Karolenj dönemi Frank yazınının önde gelen şairlerinden Ermoldus Nigellus’un Karolus Magnus’un oğlu I. Hludovicus²¹ (814-840) için yazdığı *In honorem Hludowici christianissimi Caesaris Augusti*²² (En Hıristiyan Caesar Augustus Hludovicus’un Onuruna) isimli şiirini karşılaştırmalı olarak değerlendirecek ve bu şiirde -siyasî meselelere kısaca değindikten sonra- Müslümanların nasıl ele alındığını inceleyeceğiz. Zira bu eser gerek sunduğu anlatılar ve betimlemeler gerekse de kullandığı terminoloji bakımından Endülüs Müslümanları özelinde son derece değerli bilgiler barındırmaktadır.

1. Ermoldus Nigellus’un Yaşamı ve *In honorem Hludowici*’nin Endülüs Müslümanları Açısından Önemi

Ermoldus Nigellus’un yaşamına dair elimize ulaşan bilgiler son derece kısıtlıdır. Şairin hayatı hakkında yalnızca kaleme aldığı eserler üzerinden bilgi edinilebilmektedir. Tam olarak hangi yılda doğduğu bilinmeyen Ermoldus’a dair elimizdeki en kesin bilgi, kendisinin bir dönem İmparator I. Hludovicus’un oğlu olan *Aquitania* Kralı Pippinus’un (817-832) yanında görevli olduğu ve 820’lerde bilinmeyen bir sebeple Hludovicus tarafından bugünkü Strasbourg şehrine sürgün edildiğidir.²³ Bu bilgi eksikliğine bağlı olarak kendisinin tam olarak hangi görevlerde bulunduğu hakkında da kesin bir bilgi edinilememektedir: Ermoldus, *In honorem Hludowici*’de Pippinus ile birlikte Bretonlara karşı savaşmak için silahını ve kalkanını kuşandığını, ancak bunu gören Pippinus’un gülererek kendisine silahlarını bırakmasını ve “onların yerin kitaplarını sevmesini” söylediğini aktarmaktadır.²⁴ Bazı araştırmacılar

¹⁷ Hieronymus, *Commentarii in Hiezechielem libri XIV*, ed. F. Galorie, *Corpus Christianorum, Series Latina* 75 (Turnhout: Brepols, 1964), 335.

¹⁸ Krş. John V. Tolan, *Saracens: Islam in the Medieval European Imagination* (New York: Columbia University Press, 2002), 3-5.

¹⁹ Yermük Muharebesi’ne dair tafsilat için bkz. Mustafa Fayda, “Yermük Savaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 43 (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 485-486; Walter E. Kaegi, *Byzantium and the Early Islamic Conquests* (Cambridge: Cambridge University Press, 1992), 112-146.

²⁰ Fredegarius, *Chronicarum Quae Dicuntur Fredegarii Scholastici Libri IV cum Continuationibus*, ed. Bruno Krusch, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Merovingicarum*, II (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1888), 153-154.

²¹ Germanik isimler Latince kaynaklarda farklı şekillerde yazılabilmektedirler. Örneğin *Hludovicus/Hludouicus* ismi kaynaklarda *Hludowicus (Hludouuicus/Hludovvicus)* veya *Ludovicus/Ludowicus (Ludouuicus/Ludovvicus)* olarak da karşımıza çıkar. Bahsi geçen imparatorun elimize ulaşan sikkelerinde ise genellikle HLUDOVVICUS yazımının tercih edildiği görülür. Bu isim modern literatürde genellikle *Louis, Luis, Luigi* veya *Ludwig* olarak geçer. Biz hem ismin Germanik kökeninin korunması hem de “uu/vv”nin “w” olarak kullanılmasının Türkçe yazımda uygun olmayacağını düşünerek bahsi geçen varyasyonlardan *Hludovicus*’u kullanmayı tercih ettik. Son olarak belirtilmelidir ki bu isim esasında Merovenj döneminde popüler bir isim olan *Chlodovechus*’un bir varyasyonudur. *Chlodovechus* da modern literatürde genellikle *Clovis* veya *Chlodowig* olarak geçer.

²² Makale boyunca Ermoldus’un bu eseri için “Ermoldus Nigellus, *Carmen in honorem Hludowici*, ed. E. Dümmler, *Monumenta Germaniae Historica, Poetae Latini aevi Carolini*, II (Berolini: apud Weidmannos, 1881), 4-79” künyeli edisyon takip edilmiştir. Bu eser, günümüze iki el yazması aracılığıyla ulaşmıştır: Viyana, Österreichische Nationalbibliothek, 614, fol. 1v-66r (XI. yüzyılın ilk çeyreği) ve Londra, British Library, Harley 3685, fol. 55v-92r (XVI. yüzyılın ilk çeyreği). *In honorem Hludowici*, dört kitaba (liber) ayrılmıştır. Çalışma boyunca bu esere “kitap, dize” şeklinde (örneğin II, 120 veya IV, 35 gibi) atıf yapılacaktır.

²³ Peter Godman, *Poetry of the Carolingian Renaissance* (London: Duckworth, 1985), 45; Roger Collins, “Pippin I and the Kingdom of Aquitaine”, *Charlemagne’s Heir: New Perspectives on the Reign of Louis the Pious (814-840)*, ed. Peter Godman ve Roger Collins (Oxford: Clarendon Press, 1990), 365. Ermoldus, eserinde sıklıkla kendisinden *exul*, yani “sürgün” olarak bahseder ve affedilmek istediğini vurgular. Örneğin bkz. Ermoldus, *In honorem Hludowici*, I, 613; IV, 758.

²⁴ Ermoldus, *In honorem Hludowici*, IV, 138.

sunulan bu bilgiye ve ayrıca bahsi geçen anekdotta Pippinus'un Ermoldus'a *frater*²⁵ olarak seslenmesine dayanarak Ermoldus'un bir din adamı olabileceğine dair görüşler ortaya atılmışlardır.²⁶ Ancak bu durum tartışmalıdır, zira bu diyalogda basit bir şekilde Ermoldus'un yazarlığına da atıfta bulunulmuş olabilir. Ayrıca erken dönem Orta Çağ Avrupası özelinde din adamları ve seküler kişiler arasında ifa edilen işlere ve yönelimlere göre kesin bir ayrıma gitmek oldukça güç olabilmektedir.²⁷ Buna ek olarak *Aquitania* Kralı Pippinus'un döneminde yayımlanan ve 830'lara tarihlenen bazı belgelerde *Hermoldus* isimli bir *cancellarius*'un²⁸ ismine rastlanmaktadır.²⁹ Benzer şekilde I. Hludovicus biyografisi ile tanınan ve literatürde "Astronomus" olarak bilinen yazar, eserinde Hludovicus'un *Hermoldus* isimli bir *abbas* (başrahip) aracılığıyla oğlu Pippinus'a bazı emirlerini iletmişinden bahseder.³⁰ İsmi geçen tüm bu kişiler, şairimiz Ermoldus Nigellus ile aynı kişi olabilir. Ancak Ermoldus'un eserleri üzerinden bir değerlendirme yaptığımızda elimizde bu olasılıkları destekleyecek yeterli delil bulunmadığından mütevellit kesin bir yargıda bulunmak maalesef ki mümkün görünmemektedir.

Ermoldus'un gerek kişisel yaşamına gerekse de edebî tarzına dair bizlere en çok bilgi sağlayan eseri, bu çalışmamızın da temel konusunu teşkil eden *In honorem Hludowici*'dir. Şairimiz bu eserini yaklaşık 826-828³¹ yılları arasında Hludovicus'tan af dilemek için kaleme almıştı, zira yukarıda bahsedildiği üzere Ermoldus, tam olarak bilinmeyen bir sebep üzerine imparator tarafından sürgün edilmişti. Yani bu şiir, sunulacak örneklerde görüleceği üzere kaçınılmaz olarak Hludovicus'a dair son derece yüceltici bir üslup ile kaleme alınmıştı. Buna bağlı olarak modern araştırmacılar tarafından metnin tarihî açıdan güvenilir bir kaynak olup olmadığına dair farklı görüşler ortaya atılmıştır.³² Ancak, Thomas F. X. Noble'in da vurguladığı üzere, "onu tarihçiliğiyle eleştirmeden önce, kendisinin her şeyden evvel bir şair olduğunun hatırlanması önemlidir."³³

In honorem Hludowici, dört kitaba (*liber*) ayrılmıştır. İlk kitap, Hludovicus'un babası İmparator Karolus Magnus'un idaresi altında *Aquitania* krallığı yaptığı döneme ve gençlik savaşlarına; ikinci kitap kendisinin imparator olma sürecine; üçüncü kitap Bretonlarla savaşına ve son olarak dördüncü kitap da Danların Kralı Herold'un vaftiz olma meselesine ayrılmıştır. Bunların haricinde bazı farklı meselelere de değinilmektedir.

Çalışmamızın ana temasını teşkil eden Müslüman algısı konusuna dair temel bilgileri eserin birinci kitabından edinmekteyiz. Zira Ermoldus, ilk kitapta Müslüman idaresi altındaki Barcinona³⁴/Berşelüne (Barcelona) şehrinin 801 yılında Franklar tarafından ele geçirilmesine dair ayrıntılı bir anlatı sunmaktadır. Öncelikle Barcinona/Berşelüne, Frank-Müslüman ilişkileri açısından son derece önem arz eden bir şehirdir. Müslümanlar, Endülüs'ün fethi sürecinde bu şehri yaklaşık olarak 95-96/714-715

²⁵ *Frater*, Latince "erkek kardeş" manasına gelse de kilise literatüründe dini topluluklara mensup bireylere ithafen de kullanılmaktaydı.

²⁶ Örneğin E. Dümmmler, bahsi geçen *frater* kelimesinin doğrudan *monachus*, yani keşiş veya rahip anlamında kullanıldığını düşünmektedir. Bkz. E. Dümmmler (ed.), 62. Edmond Faral da benzer görüşlere sahiptir. Bkz. Edmond Faral (ed. ve çev.), *Ermold le Noir: Poème sur Louis le Pieux et Épitres au Roi Pépin* (Paris: Les Belles Lettres, 1964), VI.

²⁷ Shane Bobrycki, "Nigellus, Ausulus: self-promotion, self-suppression and Carolingian ideology in the poetry of Ermold", *Ego Trouble Authors and Their Identities in the Early Middle Ages*, ed. R. Corradini, M. Gillis, R. McKitterick ve I. Van Renswoude (Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2010), 162-163 ve 170-171.

²⁸ Resmî belgelerin yazımında görevli yazman. Bkz. Jan F. Niermeyer (ed.), *Mediae Latinitatis Lexicon Minus: Lexique latin Médiéval – Français/Anglais - A Medieval Latin – French/English Dictionary* (Leiden: Brill, 1976), 125.

²⁹ *Diplomata Pippini I Aquitaniae Regis*, ed. M. Bouquet, *Recueil des Historiens des Gaules et de la France*, VI (Paris: Victor Palmé, 1870), no. 16–18.

³⁰ Astronomus, *Vita Hludowici imperatoris*, ed. ve çev. Ernst Tremp, *Astronomus: Das Leben Kaiser Ludwigs, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi*, LXIV (Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1995), 498.

³¹ Krş. Faral, *Ermold le Noir*, VIII; Peter Godman, "Louis 'the Pious' and his poets", *Frühmittelalterliche Studien* 19, no. 1 (1985), 255.

³² Krş. Léonce Auzias, "Les sièges de Barcelone, de Tortose et d'Huesca (801- 811): Essai chronologique", *Annales du Midi* 68, no. 189 (1936), 6-8.

³³ Thomas F. X. Noble (ed. ve çev.), *Charlemagne and Louis the Pious: The Lives by Einhard, Notker, Ermoldus, Thegan, and the Astronomer* (Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press 2009), 122. Ayrıca bkz. Godman, "Louis 'the Pious' and his poets", 253-271.

³⁴ Bugünkü Barcelona şehrinin Orta Çağ Latince kaynaklarda *Barcino*, *Barcinona*, *Barchinona*, *Barcilona* gibi farklı şekillerde yazıldığı görülmektedir. Biz, çalışma boyunca terminolojik anlamda tutarlı olmak adına *Barcinona* yazımını tercih ettik.

yılında fethetmişlerdi.³⁵ Şehrin Pirenelerin hemen güneyinde, yani Frank sınırlarına yakın olması, Barcelona/Berşelüne’yi ve çevresindeki diğer şehirleri taraflar arasındaki çarpışmaların adeta merkezine koyuyordu.³⁶ Zira Franklar, tıpkı 756 yılında Narbona/Arbûne’yi Müslümanların elinden aldıkları gibi, Pirenelerin güneyindeki İslâm hakimiyetini sona erdirmek için önemli girişimlerde bulunuyorlardı. Örneğin 777 yılında Berşelüne Valisi Süleyman b. Yakzân, Endülüs Emevî Emîri I. Abdurrahman’a karşı Caesaraugusta/Sarakusta (Zaragoza) Valisi Hüseyin b. Yahya el-Ensârî ile birlikte kalkıştıkları isyan hareketinde Karolus Magnus’tan destek istemişti. Bunun üzerine bir sonraki yıl harekete geçen Karolus, ordusuyla Pampilona/Benblüne (Pamplona) ve Caesaraugusta/Sarakusta üzerine hareket etmiş, ancak Caesaraugusta/Sarakusta’daki savunmayı aşamayınca *Francia*’ya geri dönmüştür.³⁷ Benzer şekilde Latince kaynaklarda Zaton/Zadun/Zaddo olarak geçen ve birazdan göreceğimiz üzere Ermoldus’un anlatısında da karşımıza çıkacak olan Berşelüne Valisi Sa’dûn er-Ruaynî³⁸ (792-801), 797 yılında Endülüs idaresine karşı Karolus Magnus’tan yardım istemiş ve anlatıya göre bugünkü Aachen şehrindeki Frank sarayında bizzat imparatorun yanına gitmişti.³⁹

Frankların Pirenelerin güneyine gerçekleştirdikleri seferler, nihayetinde Karolus’un oğlu Hludovicus ve beraberindeki diğer *dux*’ların önderliğindeki bir kuşatma sonucunda 801 yılında Barcelona/Berşelüne’nin Müslümanların elinden alınması ile sonuçlanmıştı.⁴⁰ Bununla birlikte Müslümanların Pirenelerin güneyindeki faaliyetlerine karşı düzenlenen *Marca Hispanica* hattı, artık daha da belirgin bir işleyişe sahip olmuş ve Barcelona/Berşelüne bu hattın merkezi haline gelmiştir.⁴¹ Sonuç olarak yaklaşık seksen beş yıl Müslüman hakimiyetinin kalmış olan Barcelona/Berşelüne, Franklar tarafından ele geçirilmiş ve Müslümanlar yukarı sınır hatlarında (suğûr), yani es-Sağrûla’lâ’da önemli bir kayıp yaşamışlardı.⁴² Ermoldus da Hludovicus’a adadığı eserinde böylesi önemli bir şehri Frank-Müslüman ilişkileri bağlamında ele almış ve şimdi inceleyeceğimiz üzere yazdıklarıyla döneminin Endülüs algısını son derece açık bir şekilde ortaya koymuştur.

2. Ermoldus’un Kullandığı Terminoloji

Belirtildiği üzere Frank-Müslüman ilişkilerinde önemli bir yere sahip olan Barcelona/Berşelüne, Ermoldus’un anlatısında da son derece kritik bir yere sahiptir. Öncelikle Ermoldus’un Müslümanlara yaptığı ilk atıf, Barcelona/Berşelüne şehri ile bağlantılıdır:

“Bir şehir vardı, düşman olan Frank ordularına;

Dahası, bağlamıştı kendini *Mauri* kavminin buyruğuna.

Bu şehir ki, Latinler [Latini] Barcelona derlerdi adına;

Kazandırılmıştı da ihtişamına Romalılarca [Romani].

Şehir her daim *Mauri* eşkıyalarına koruma sağladı

³⁵ İbn İzârî, *el-Beyânü ’l-muğrib*, II, 14; Makkarî, I, 288-289. Krş. Mehmet Özdemir, “Berşelüne”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 5, (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 521-522.

³⁶ Krş. İbn İzârî, *el-Beyânü ’l-muğrib*, II, 76, 85, 98; Makkarî, II, 31-32

³⁷ *Annales Regni Francorum*, s.a. 777, 778; *Ahbâr Mecmûa*, 112-114. Bu saldırının başarısız olmasından sonra Frank ordusu dönüş yolunda Baskların saldırısına uğramıştır. XI. yüzyılda kalem alınmış olan ünlü destan *Chanson de Roland*’da (Roland’ın Şarkısı) görüldüğü üzere ilerleyen yüzyıllarda bu saldırının Müslümanlarca gerçekleştirildiğine dair anlatılar ortaya çıkmıştır. Bkz. *La Chanson de Roland*, ed. ve çev. Ian Short (Paris: Livre de Poche, 1990), 2115-2524 (dizeler).

³⁸ “Sa’dûn er-Ruaynî” ismini İbn Hayyân’dan (ö. 469/1076) öğrenmekteyiz. Bkz. İbn Hayyân, *el-Muktebes min enbâ’i ehli’l-Endelüs*, ed. ve çev. J. Vallvé ve F.R. Girela, *La primera década del reinado de Al-Hakam I, según el Muqtabis II, 1 de Ben Hayyân de Córdoba (m. 469 h./1076 J.C.)* (Madrid: Real Academia de la Historia, 2003), 58.

³⁹ *Annales Regni Francorum*, s.a. 797.

⁴⁰ *Annales Regni Francorum*, s.a. 801; Ermoldus, *In honorem Hludowici*, I, 515-536; Astronomus, *Vita Hludowici imperatoris*, 312-320; *Chronicon Moissiacense*, 307; İbn Hayyân, *el-Muktebes*, 58; İbnü’l-Esir, *el-Kâmil fi’t-târîh*, çev. Abdullah Köşe, *İslâm Tarihi: El-Kâmil Fi’t-Târîh*, VI (İstanbul: Bahar Yayınları, 1985), 154; Makkarî, II, 102.

⁴¹ Karolenjlerin *Marca Hispanica* politikasına dair tafsilat için bkz. Ramon D’Abadal, “La domination carolingienne en Catalogne”, *Revue Historique* 225, no. 2 (1961), 319-340; Cullen J. Chandler, “Carolingian Catalonia: The Spanish March and the Franks, c.750 – c.1050”, *History Compass* 11, no. 9 (2013), 739-750.

⁴² Es-Sağrûla’lâ’ya dair bkz. Özdemir, *Endülüs Müslümanları*, 93.

Ve hep silahlı ordularla dolup taşardı.

Hispania'dan gelip giden kim varsa gizlice,

Oraya girer ve kalırdı güven içinde.

Alışkanlık haline getirildi yağmalanması mallarımızın,

Ve [o şehir] övünçle saklardı getirilen yağmaları."⁴³

Ermoldus'un yazdığı bu satırlar, *In honorem Hludowici*'ye dair yapılacak olan genel değerlendirmeler için oldukça önemli atıflar barındırmaktadır. İlk olarak dikkat çekilmesi gereken husus, şairin kullandığı terminolojidir. Evvela yukarıda bahsedildiği üzere Karolenj kaynakları, geçmişteki örnekleri takiben, Araplara ve bazı yerlerde -Berberileri de dahil ederek- tüm Müslümanlara *Ismaelitae*, *Agareni* ve *Saraceni* terimleri ile atıfta bulunmaktaydılar. Endülüs'ün fethinde son derece kritik bir rol oynayan Berberiler için ise yine klasik dönemden beri kullanılagelen *Mauri* terimi tercih edilmekteydi. Kaynaklarda iki halkı birbirlerinden ayırmak için çoğu zaman *Saraceni et Mauri* gibi atıflara başvurulurdu.⁴⁴ Ancak burada görüldüğü üzere Ermoldus, Barcinona/Berşelüne'nin bağlı olduğu halkı *Mauri* olarak tanımlar. Bu durum eser boyunca devam eder ve şairimiz Endülüs Müslümanlarına yaptığı her atıfta *Mauri* terimini kullanır.⁴⁵ Ermoldus'un bu tercihinin farklı kılan iki husus vardır: Birincisi, Karolenj dönemi yazarları Müslümanların Akdeniz'deki faaliyetlerinden bahsederken ekseriyetle genelleme yaparak *Mauri* terimine başvururlardı⁴⁶, ancak VIII. ve IX. yüzyıl Frank kaynaklarında Endülüs Müslümanlarına genel bir atıf yapıldığında *Saraceni/Ismaelitae* teriminin tercih edildiği gözlemlenir. Yani Ermoldus, Endülüs özelinde *Mauri*'yi genel bir tabir olarak kullanmasıyla diğer çağdaş Frank kaynaklarından ayrılmaktadır.⁴⁷ İkinci olarak aynı kaynaklar Endülüs'teki idarî atıflarda her zaman için *Saraceni* tabirini kullanırlar ve böylece idarî gücün Araplarda olduğuna atıfta bulunurlardı. Ancak görüldüğü üzere Ermoldus, şehrin Müslümanlara bağlılığını belirtirken *Mauri* terimine başvurmuştur. Ayrıca yazar, diğer Frank kaynaklarında *Saracenus* olarak bahsedilen Berşelüne Valisi Sa'dûn er-Ruaynî'yi de ilerleyen satırlarda *Maurus* olarak tanımlar.⁴⁸ Yani Ermoldus, idarî anlamda yapılan atıflarda da diğer dönem kaynaklarından ayrılır. Yazarın genellikle Berberiler için kullanılan *Mauri* terimini tüm Endülüs Müslümanları için kullanmasının sebebi ise Endülüs'ün kuzey-batısında Berberî nüfusunun önemli sayılarda olması ve Berberilerin Pirenelerin kuzeyine yapılan seferlerdeki katkıları olabilir.⁴⁹ Zira anlatı boyunca Barcinona/Berşelüne özelinde Endülüs'ün yalnızca kuzey-batısına atıfta bulunan Ermoldus, buna bağlı olarak gerek Endülüs'ün fethinde gerekse de Pirenelerin kuzeyine yapılan seferlerde son derece kritik bir yere sahip olan Berberiler için kullanılan bir terimi genellemeyi tercih etmiş olabilir. Sonuç olarak *Mauri*'yi genel bir terim olarak tüm Endülüs Müslümanları için kullanan Ermoldus, terminoloji özelinde diğer Frank kaynaklarına kıyasla farklı tercihlerde bulunmaktadır.

Buna ek olarak şair her ne kadar *Saraceni* terimini kullanmasa da bu terime yine Barcinona/Berşelüne üzerinden dolaylı bir atıfta bulunur: Endülüs üzerine yapılacak sefere dair Tolosa

⁴³ Ermoldus, *In honorem Hludowici*, I, 67-76: "Urbs erat interea Francorum inhospita turmis, / Maurorum votis asociata magis, / Quam Barchinonam prisci dixere Latini, / Romanoque fuit more polita nimis. / Haec Maurorum aderat semper tutela latronum, / Hostibus armigeris atque repleta satis. / Quisquis ab Hispanis veniens rediensque silenter / Hanc ingressus, erant omnia tuta sibi. / Sueta fuit nostros semper populare maniplos, / Et reducum spolia haec capiebat ovans". Bu dizelerin çevirisi ve değerlendirmesi için ayrıca bkz. Erdiñç Ofli, *Karolenj Dönemi Tarihyazımında Müslümanların Temsili (VIII. ve IX. Yüzyıllar)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2022), 78-80.

⁴⁴ Bkz. Ofli, *Karolenj Dönemi Tarihyazımında Müslümanların Temsili*, 76.

⁴⁵ Yazar, Pirenelerin kuzeyine akın düzenleyen Müslüman ordusunu da genel bir şekilde *Mauri* olarak adlandırır. Bkz. Ermoldus, *In honorem Hludowici*, I, 206-234.

⁴⁶ Guichard, "Les débuts de la piraterie andalouse", 68.

⁴⁷ *Mauri* teriminin IX. yüzyılda bugünkü Güney İtalya coğrafyasında kaleme alınan kaynaklarda da Endülüs Müslümanlarına ithafen genel bir anlamda kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bkz. Kreutz, *Before the Normans*, 49.

⁴⁸ Ermoldus, *In honorem Hludowici*, I, 315. Sa'dûn, *Annales Regni Francorum*'un IX. yüzyılın başlarında yeniden düzenlenmiş hâlinde ve bir diğer önemli Frank yillığı olan *Annales Fuldenses*'te *Saracenus* olarak anılır. Bkz. *R-Annales Regni Francorum*, s.a. 797; *Annales Fuldenses*, ed. G. H. Pertz, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores*, I (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1826), s.a. 797.

⁴⁹ Bkz. Abdulwâhid Dhanûn Tâha, *The Muslim Conquest and Settlement of North Africa and Spain* (London ve New York: Routledge, 1989), 174-177.

(Toulouse) şehrinin *dux*’u Vilhelmus ile Hludovicus arasındaki bir diyalogu aktaran Ermoldus, Vilhelmus’un ağzından şu sözleri nakleder:

“Sâre’ye ithafen adlandırılan habis bir halk var,

Yağmalayan sınırlarımızı düzenli olarak.

...

Ayrıca sınırlarında asi bir şehir de var,

Çokça kötülüğün kaynağı olan ve onlara bağlı kalan.”⁵⁰

Görüldüğü üzere Ermoldus, bu kez Müslümanları “Sâre’ye ithafen adlandırılan” bir halk olarak tanımlamaktadır. Bu, belirtildiği üzere *Saraceni* terimine bir atıftır. Buradan şairin aslında *Mauri* terimini genel bir anlamda değil, yalnızca Berberilere ithafen kullandığı düşünülebilir. Ancak görülmektedir ki Ermoldus, burada esasen önceki cümlelerine atıfta bulunmaktadır. Şöyle ki, kendisi yukarıda çevirisi sunulan satırlarında Barcinona/Berşelüne’yı “*Mauri* kavminin buyruğuna” bağlanan bir şehir olarak tanıtırken, burada da benzer şekilde şehrin “Sâre’ye ithafen adlandırılan” bir halka “bağlı kaldığını” belirtmektedir. Benzer şekilde ilk atfında bahse konu halkın yağmalama hareketlerini “alışkanlık haline” getirdiğinden bahsederken, yine son sunulan satırlarda da aynı halkın “düzenli olarak” yağmaya giriştiğini söyler. Yani yazar, esasen aynı anlatımı farklı şekillerde yeniden sunmaktadır. Kendisinin *Saraceni* terimini hiçbir zaman kullanmadığı ve Müslümanlara yaptığı her atıfta *Mauri* terimini tercih ettiği düşünülürse, sunulan bu “dolaylı” atfın *Mauri*’nin genel bir anlamda kullanıldığı gerçeğini değiştirmedeği anlaşılmaktadır.

Bu sonuca bağlı olarak akıllara şu soru gelebilir: Ermoldus, *Mauri* terimini genel bir çerçevede kullanırken, neden *Saraceni* terimine dolaylı bir atıf yapma ihtiyacı duymuştur? Bu sorunun cevabı, *Saraceni* teriminin kullanımında gizlidir. Öncelikle yukarıda belirtildiği üzere *Saraceni*, Hıristiyan yazın geleneğine göre temelde yanlış bir kullanımdı, zira *Saraceni* yerine *Ismaelitae* veya *Agareni* terimlerinin kullanılması gerekiyordu. Bu sayede bahse konu halkın Hz. İsmâil ve annesi Hâcer’den geldiği açık bir şekilde belirtilebilmekteydi. Bazı yazarlar buna bağlı olarak Arapları *Saraceni* olarak ansalar da hemen ardından bu terimin yanlış olduğunu belirtip okuyucuyu bilgilendirmekteydiler.⁵¹ Yani *Saraceni* terimi arka planında -terminolojiye hâkim bir okur için- *Ismaelitae* ve *Agareni* terimlerini de barındırmaktaydı. Ayrıca Hieronymus’un da belirttiği üzere yazın geleneğinde *Saraceni* isminin bu “halk” tarafından kendi kendisine verildiğine ve bu sayede kendilerini Sâre’ye bağlamak istediklerine inanılmaktaydı. Sonuç olarak Ermoldus burada “Sâre’ye ithafen adlandırılan halk” tanımıyla atıfta bulunduğu “halkın” kendi kendini bu isimle andığını belirtmiş ve bununla birlikte *Saraceni* terimine dolaylı bir atıfta bulunarak esasında üstü kapalı bir şekilde *Ismaelitae* ve *Agareni* terimlerine bir gönderme yapmak istemiş olabilir. Bu sayede genel bir anlamda kullanmakta olduğu *Mauri* terimi ile sağlayamayacağı terminolojik ötekileştirmeyi, *Saraceni* terimine yaptığı atıf ile gerçekleştirmiş oluyordu.

Mauri teriminin genel bir anlamda kullanıldığının bir diğer göstergesi, Hludovicus’un Vilhelmus’a vermiş olduğu cevapta da açık bir şekilde görülmektedir. Hludovicus, Vilhelmus’un *Hispania* seferine dair sunduğu önerilere cevap verirken, karşısındakinin “Sara’ya ithafen adlandırılan” atfına rağmen, Müslümanları “dinsiz *Mauri* güruhu” olarak tanımlamaktadır.⁵² Yani görüldüğü üzere Vilhelmus’un ağzından aktarılan cümlelerde *Saraceni*’ye yapılan dolaylı atıf, yalnızca ötekileştirme amacı taşımaktaydı. Onun haricinde açık bir şekilde görülmektedir ki *In honorem Hludowici*’de Endülüs Müslümanlarına yapılan her atıfta *Mauri* terimi kullanılır.

⁵⁰ Ermoldus, *In honorem Hludowici*, I, 145-146 ve 151-152: “Gens est tetra nimis Sarae de nomine dicta, / Quae fines nostros depopulare solet, ... Est quoque praeterea saeva urbis in finibus illis, / Causa mali tanti quae sociata manet”.

⁵¹ Bu duruma dair Frank yazınından bazı örnekler için bkz. Fredegarius, 153; Alcuinus, *Epistolae*, ed. E. Dümmmler, *Monumenta Germaniae Historica, Epistolae Karolini aevi*, II (Berolini: apud Weidmannos, 1895), 32; Agobardus, *De Iudaeorum superstitionibus atque erroribus*, ed. E. Dümmmler, *Monumenta Germaniae Historica, Epistolae Karolini aevi*, III (Berolini: Apud Weidmannos, 1899), s. 195-196.

⁵² Ermoldus, *In honorem Hludowici*, I, 173. Ayrıca krş. dn. 62.

3. Seferin Arka Planına Dair Yapılan Değerlendirmeler

Yukarıda kısaca değinildiği üzere Pirenelerin güneyine gerçekleştirilen seferler, Franklar için oldukça önemliydi. Zira bu yolla hem Müslümanların *Francia* üzerine gerçekleştirebilecekleri olası akınların önüne geçilmesi hem de Pirenelerin güneyinde istikrarlı bir idarî yapılanma oluşturulması amaçlanıyordu.⁵³ Öncesindeki başarısız seferlere rağmen y. 785'te Gerona/Cüründe⁵⁴ ve 801 yılında da Barcinona/Berşelüne'nin ele geçirilmesi, Pirenelerin güneyindeki *Marca Hispanica* hattı ve genel olarak Endülüs Müslümanları ile olan askeri çatışmalar için artık yeni bir dönemi başlatmıştı. Zira Barcinona/Berşelüne merkezli olan ve Müslümanlara karşı önemli bir savunma bloğu oluşturan bu hat, IX. yüzyılın sonlarına değin Frankların bilhassa atamalar yoluyla birinci elden etkin olduğu bir idarî yapılanmayla yönetilecekti.⁵⁵ Müslümanlar açısından baktığımızda ise Frank akınlarına ek olarak VIII. yüzyılın ortalarından itibaren gerek iç karışıklıklar gerekse de kuzey-batı Endülüs'teki Hıristiyan krallıklarının faaliyetleri, Sarakusta merkezli es-Sağrûla'lâ suğûrunu askerî anlamda zorlu bir mevkiî haline getiriyordu.⁵⁶ Üstelik Berşelüne gibi önemli bir kentin kaybedilmesi de Frankları kuzey sınırları özelinde avantajlı bir konuma oturtmuştu.

Müslümanların pek çok açıdan ötekileştirildiği bir toplumda böylesi önemli bir süreç kaçınılmaz olarak yazın dünyasında da önemli bir yere sahip olmuştu. Dönemin diğer yazarları gibi Ermoldus da Frankların Endülüs'e gerçekleştirdikleri seferlerin arka planına ve meşruluğuna dair değerli atıflarda bulunmaktadır.⁵⁷ Öncelikle Ermoldus, sonucunda Barcinona/Berşelüne'nin ele geçireceği I. Hludovicus'un Endülüs seferinin sebeplerine dair son derece önemli bazı anekdotlar sunar: Terminoloji başlığında incelediğimiz satırlarda görüldüğü üzere yazar, kökenleri ve önemi vurgulanan Barcinona'nın "*Mauri* kavminin buyruğu" altında olduğunu belirtir. Ek olarak bu şehrin adeta Müslümanlar için bir üs olarak kullanıldığı ve Frank topraklarına yağmalama harekâtlarında bulunan düşman ordularının uğrak yeri olduğu vurgulanır.⁵⁸ Yani bu cümlelerle bahsi geçen şehrin Franklar için ciddi bir problem teşkil ettiğine atıfta bulunularak ele geçirilmesinin zaruriyetine dikkat çekilir. Anlatısının devamında da bu söylemlere bağlı kalan Ermoldus, Endülüs seferinin önemine dair okuyucuyu bilgilendirmeye devam eder.

Öncelikle yine terminoloji başlığında belirttiğimiz üzere şair, Vilhelmus ve Hludovicus arasındaki bir diyalogdan bahseder ve konuşmanın gelişimi ile içeriğini şöyle aktarır: Genel bir toplantı düzenleyen Hludovicus, bu toplantıya ileri gelen idarecileri davet eder. Konuşmasına başlayan kral, nereye sefer yapılması gerektiğine dair toplantıdakilere danışır.⁵⁹ Söz alanlardan birisi olan Vilhelmus, Hludovicus'a şunları söyler:

“Sâre’ye ithafen adlandırılan habis bir halk var,
Yağmalayan sınırlarımızı düzenli olarak.
Cesurdur bu halk, güvenirlere atlarına ve elbette silah becerilerine.
Onları pek iyi tanırım, onlar da beni tanır.
Surları, ordugahları, mevkileri ve dahi diğer yerleri not ettim,
Sizleri güvenli bir rotadan götürebilirim.
Ayrıca sınırlarında asi bir şehir de var,

⁵³ Krş. Riché, *Les Carolingiens*, 136-137; Sénac, *Charlemagne et Mahomet*, 113-143, 158-174 ve 200-231.

⁵⁴ *Chronicon Moissiacense*, 297.

⁵⁵ Chandler, “Carolingian Catalonia”, 739-740.

⁵⁶ Özdemir, *Endülüs Müslümanları*, 81-82 ve 93-95.

⁵⁷ Krş. Samuel Ottewill-Soulsby, “‘Those same cursed Saracens’: Charlemagne’s campaigns in the Iberian Peninsula as religious warfare”, *Journal of Medieval History* 42, no. 4 (2016), 402-403.

⁵⁸ Ermoldus, *In honorem Hludowici*, I, 67-76.

⁵⁹ Ermoldus, *In honorem Hludowici*, I, 111-128.

Çokça kötülüğün kaynağı olan ve onlara bağlı kalan.”⁶⁰

Bu sözlerden oldukça memnuniyet duyan Hludovicus, Vilhelmus’un bahsettiği meselenin kendisi için de çok önemli olduğunu belirtir⁶¹ ve bu planın uygulamaya koyulabileceğini söyledikten sonra şu sözleri ekler:

“İnanıyorum ki, eğer Tanrı’nın izniyle ömrüm yeterse ve

Bu yolculuğumda işler rast giderse,

Görebileceğim o surlarını, ey vahşi Barcinona,

Sen ki coşkuyla haz duydun halkıma karşı yürütülen onca savaşa.

Bu iki baş şahidim olsun ki, — bu sözlerini sarf ederken [başını] muhtemelen

Comes Vilhelmus’un omuzlarına yaslamaktaydı —

Ya o dinsiz *Mauri* güruhu bana karşı direnir,

Korurlar kendilerini ve halklarını Mars’ın muharebe alanına çıkararak,

Ya da sen, ey Barcinona, iste veya isteme,

Ardına kadar açarsın o yasaklı kapılarını ve bağlanırsın benim hükmüme.”⁶²

Tüm bu atıflardan anlaşılmalıdır ki Ermoldus, Müslümanlara yapıldığı gibi onlara “bağlı kaldığı” belirtilen Barcinona şehrini de adeta ötekileştirmektedir. “Çokça kötülüğün kaynağı” olduğunu belirttiği bu şehir, “düzenli olarak” Frank topraklarını yağmaladığı söylenen Müslümanların, yani yazarın deyimiyle “dinsiz *Mauri* güruhunun” müttefiki olarak lanse edilmektedir. Böylece söylenebilir ki şair, okuyucuya bahsi geçen bu “vahşi” ve “Frank ordularına düşman olan” şehrin Franklarca ele geçirilmesinin adeta meşru bir hak olduğunu aktarmak istiyordu.

Barcinona/Berşelüne’nin merkeze alınmasıyla sunulan bu atıflara ek olarak Ermoldus, Müslümanların Frank toprakları için yarattığı tehlikenin büyüklüğüne dikkat çekmek için bir başka hikâyeye daha başvurur. Bahsi geçen toplantıya dair sunulan bilgilerin ardından şair, Hludovicus’un *Aquitania*’da din adamlarına sağladığı desteklerden bahseder. Spesifik olarak Concas’taki (Conques) manastır yapılanmasına kral tarafından yapılan yardımlara atıf yapan Ermoldus, bu bölgenin kralın yardımları ve bağışları ile nasıl geliştiğini okuyucuya aktarır.⁶³ Bunun ardından da bahsi geçen bu bölgede faaliyet gösteren Datus isimli bir din adamından söz eder: Hikâyeye göre Datus, din adamı olmadan önceki yaşamında babasından kalan topraklarda annesi ile birlikte yaşamaktaydı. Bir gün kalabalık bir Müslüman ordusu Rotinicum (Rouergue) bölgesini yağmalar ve bu saldırıda Datus’un annesini esir eder. Evinin yağmalanıp annesinin de esir edildiğini gören Datus, silahlarını kuşanarak atına atlar ve yoldaşları ile birlikte düşman ordusunun peşine düşer. Müslümanların saklandıkları korunaklı yeri bulan Datus ve yoldaşları, bir saldırı başlatmak için hazırlanırlar.⁶⁴ Bu sırada Müslümanlardan birisi, surların tepesinden Datus’a şunları söyler:

⁶⁰ Ermoldus, *In honorem Hludowici*, I, 145-152: “Gens est tetra nimis Sarae de nomine dicta, / Quae fines nostros depopulare solet, / Fortis, equo fidens, armorum munere nec non, / Quae mihi nota nimis, et sibi notus ego. / Moenia, castra, locos, seu caetera saepe notavi; / Ducere vos possum tramite pacifico. / Est quoque praeterea saeva urbis in finibus illis, / Causa mali tanti quae sociata manet.”

⁶¹ Ermoldus, *In honorem Hludowici*, I, 159-166.

⁶² Ermoldus, *In honorem Hludowici*, I, 167-176: “Si mihi vita comes Domino tribuente, supersit, / Ut reor, atque meum prosperet ipse itiner, / Possim aut, Barchinona, tuos, fera, cernere muros, / Quae tot bella meis laetificata canis, / Testor utrumque caput — humeris fortasse recumbens / Vilhelmi comitis, haec quoque dicta dabat — / Aut mihi Maurorum contra stet turba profana, / Seque suosque tegens praelia Martis agat, / Aut tu, Barchinona, volens nolensque vetata / Pandere claustra iubes, et mea iussa petes.”

⁶³ Ermoldus, *In honorem Hludowici*, I, 189-206.

⁶⁴ Ermoldus, *In honorem Hludowici*, I, 206-234.

“Ey bilge Datus, bana söylemeni istiyorum,
Nedir seni ve yoldaşlarını sığınağımıza getiren şey?
Eğer böylesine bir hediyeye karşılık,
Üzerinde giyip kuşanmış şekilde yolculuk ettiğin atımı bize verirsen,
Sağ salim teslim ederiz sana anneni ve diğer ganimetleri.
Lakin eğer buna yanaşmazsan, şahit olacaksın annenin ölümüne.”⁶⁵

Bunun üzerine Datus, karşısındakine şu cevabı verir:

“Öldür annemi; bu benim için bir mesele değildir.

Zira gözünü diktiğin bu atımı sana vermeye zinhar niyetim yok.

Seni aşâğılık! [Atımı] senin dizginlerinin altına koymak hiç de münasip değildir.”⁶⁶

Karşısındaki kişi bu cevabı duyar duymaz Datus’un annesini onun gözlerini önünde göğüslerini ve başını kesmek suretiyle öldürür. Datus, büyük bir üzüntü duysa da kendisinde annesinin intikamını alacak gücü bulamaz ve “her şeyini kaybettikten sonra” geri döner. Devamındaki süreçte kendisini münzevi bir yaşama adar ve dünyevî işlerden uzaklaşır. Yaşanan bu meseleden haberdar olan “dindar kral” Hludovicus, Datus’u yanına getirtir. Kral ve Datus tüm gün sohbet ederler ve sonunda Concas’taki ilk manastır yapılanmasının temelini atmaya karar verirler.⁶⁷

Sunulan bu hikâyeye, pek çok açıdan önemli bilgiler içermektedir. Öncelikle belirtilmelidir ki Concas’ta Hludovicus’un girişimleri ile kurulduğu belirtilen manastır yapılanmasına ve Datus isimli din adamına dair elimizde başka belgeler de bulunmaktadır: Concas’taki manastıra atıfta bulunan en eski metin, 801 yılına tarihlenen ve Saint-Martin-du-Larzac Kilisesi’yle ilgili olan bir bağış belgesidir.⁶⁸ Buna ek olarak 819’da o dönem imparator olan Hludovicus’un adına yayımlanan bir başka belgede de hem Concas’daki yapılanmadan hem de bizzat Datus’tan bahsedilir: Bu belgede Müslümanların Rotinicum civarındaki saldırıları sebebiyle insanların Concas’a kaçtıkları ve zamanla terk edilen bu bölgenin Dado/Datus isimli bir din adamı tarafından ihya edildiği belirtilir. Ayrıca bu belge, Hludovicus’un Concas’ı himayesi altına almasını da kaydetmektedir.⁶⁹ Yani Ermoldus’un aktardığı Datus’un öyküsü, başka kaynaklarla da desteklenebilmektedir. Tüm bunlara bağlı olarak bahsi geçen öyküde Müslümanlara yapılan atıflar, Hludovicus’un Endülüs seferinin arka planının değerlendirilmesi hususunda son derece önem kazanmaktadır.

Öncelikle aktarıldığı üzere Datus, hayatının ilk safhasında bir din adamı değildi. Ayrıca adının geçtiği belgelere bakıldığında anlaşılmaktadır ki kendisi soylu bir aileden de gelmiyordu.⁷⁰ Yani Datus, bilhassa Ermoldus’un anlatısında Müslüman akınlarının mağduru olan sıradan bir birey olarak karşımıza çıkar: Şairimizin de ön plana çıkardığı üzere başına gelen olaylar Datus’un hayatını tamamen değiştirmişti. Babasından kalan toprakların yağmalanması ve annesinin esir edilmesi onu silahlarını kuşanarak harekete geçmeye zorlamış, ancak annesinin ölümü üzerine yaşadığı üzüntü, onu dünyevî işlerden uzaklaştırmıştır. Şunu söyleyebiliriz ki temelde Hludovicus’un *Aquitania* bölgesindeki dinî faaliyetlerinin örneklendirilmesi için anlatılan bu hikâyeye, elbette ki içeriğinde Müslümanların yarattığı

⁶⁵ Ermoldus, *In honorem Hludowici*, I, 235-240: “Date sagax, nostras modo quae res vexit ad arces / Te sociosque tuos, dicito namque precor. / Si modo, quo resides, tali pro munere nobis / Dedere mavis equum, quo faleratus abis, / Nunc tibi mater eat sospes seu caetera praeda; / Sin autem, ante oculos funera matris habes.”

⁶⁶ Ermoldus, *In honorem Hludowici*, I, 242-244: “Funera matris age: nec mihi cura satis. / Nam quem poscis equum non unquam dedere dignor; / Inprobe, haud equidem ad tua frena decet.”

⁶⁷ Ermoldus, *In honorem Hludowici*, I, 245-266.

⁶⁸ *Cartulaire de l'Abbaye de Conques en Rouergue*, ed. Gustave Desjardins (Paris: Alphonse Picard, 1879), no. 1.

⁶⁹ *Cartulaire de l'Abbaye de Conques*, no. 580.

⁷⁰ Krş. Rachel Stone, *Morality and Masculinity in the Carolingian Empire* (Cambridge: Cambridge University Press, 2012), 70-71.

olumsuz durumları barındırması açısından da şair için önemliydi. Buna bağlı olarak Ermoldus’un bu hikâyeyi özellikle seçtiği söylenebilir. Zira kendisi bu şekilde hem Hludovicus’un dinî kurumlara verdiği destekleri örneklendirmiş hem de Müslümanların Frank topraklarında yarattıkları sorunları okuyucuya aktarmış oluyordu. Böylelikle nasıl ki yukarıda sunulan bilgilerle Barcinona/Berşelûne’nin ele geçirilmesinin zaruriyetine ve meşruluğuna vurgu yapıldıysa, Datus’un öyküsüyle de benzer şekilde Müslümanların Franklar için ne denli büyük bir tehlike oluşturduğunun altı çizilmek istenmiş ve yine Datus aracılığıyla bu saldırıların toplum üzerindeki etkilerine dikkat çekilmiştir.

Seferin arka planına ve gerekçelerine dair sunulan bu anlatılar, bazı önemli dinî atıflarla da desteklenmiştir. Bu duruma verilebilecek en iyi örnek, Hludovicus’un sefere katılanlara söylediği belirtilen şu sözlerdir:

“Ey soylular, iyi belleyin bu tavsiyemi.
Eğer bu halk Tanrı’ya tapıp İsa’yı kabul etseydi,
Bulansalardı kutsal vaftiz yağına,
Barışı tahsis ederdik onlarla, hem de daimî bir barış;
Böylece birleşebilirdik Tanrı’ya imanda.
Lâkin şimdi lanetlenmiş haldeler, sunduğumuz kurtuluşu
Reddediyorlar ve şeytanın hükümlerini takip ediyorlar.
Bu sebeple gök gürültüsünün [efendisinin] merhamet dolu sevgisi
O köle [halkı] bizim hizmetimize sokmaya razıdır.
Şimdi, ivedilikle onların surlarına ve sığınaklarına ilerleyelim
Ey Franklar, eski kudretiniz yeniden şahlandırın ruhlarınızı.”⁷¹

Ermoldus, Hludovicus’un ağzından aktardığı bu cümlelerle Endülüs seferine dair önceki satırlarda sunduğu askerî ve politik dayanaklara ayrıca dinî bir arka plan da eklemiş oluyordu. Ona göre *Mauri* kavmi, yani Müslümanlar, Hristiyan olmadıkları için barış yapılması münasip olmayan bir halktı; ayrıca “şeytanın hükmünü” takip ederek “kurtuluşu”, yani İsa’ya imanı reddetmekteydiler. Böylesi atıflara ek olarak bir de Tanrı’nın mevzu bahis seferde Frankları desteklediğine dair bir söylemde bulunulması da oldukça önemlidir. Zira bu yolla Ermoldus, okuyucuya Frankların gerçekleştirdiği bu askerî harekâtın yalnızca politik değil, aynı zamanda dinî gerekçelere de dayandığını göstermek istemektedir.

Sonuç olarak Ermoldus, Frankların Endülüs üzerine gerçekleştirdikleri seferi sunduğu önemli betimlemelerle meşru bir zemine oturtmaya çalışmaktaydı. Bu yönelim, esasen Karolenj yazınında sıklıkla karşımıza çıkan bir temanın parçasıydı: Dönemin bazı yazarları, kaleme aldıkları eserlerde İslâm fetihlerine değinmekte ve bu konudaki huzursuzluklarını belirtmekteydiler. Bu atıflar elbette ki Endülüs’ü de kapsıyordu. Örneğin Karolus Magnus’un çağdaşı olan Alcuinus’a (ö. 804) baktığımızda, kendisinin y. 790’da yazmış olduğu bir mektupta “*Agareni* olarak da bilinen *Saraceni* kavminin” *Asia*’dan *Hispania*’ya değin hakimiyet sağladığına dair dert yandığını görürüz.⁷² Dönemin önemli şairlerinden olan Orléanslı Theodulfus da Müslümanların Endülüs’teki varlığına değinerek bir şiirinde Cordoba/Kurtuba’ya seslenir ve “Arapları” (*Arabes*) Karolus Magnus’a “diz çöküp boyun eğmeye” davet eder.⁷³ Yani Karolenj döneminin bazı önemli yazarları, *Hispania*’nın Müslümanlarca fethini bir

⁷¹ Ermoldus, *In honorem Hludowici*, I, 288-298: “Accipite hoc animis consilium, proceres. / Si gens ista Deum coleret Christoque placeret, / Baptismique foret unguine tincta sacri. / Pax firmanda esset nobis, pax atque tenenda, / Coniungi ut possit religione deo. / Nunc vero exsecranda manet, nostramque salutem / Respuit, et sequitur daemonis imperia. / Idcirco hanc nobis pietas miserata tonantis / Servitii famulam reddere namque valet. / Nunc nunc actutum muros properemus et arces, / O Franci, et redeat pristina vis animis.”

⁷² Alcuinus, *Epistolae*, 32.

⁷³ Theodulfus, *Ad Carolum Regem*, ed. E. Dümmeler, *Monumenta Germaniae Historica, Poetae Latini aevi Carolini*, 1, (Berolini: apus Weidmannos, 1881), 484.

bakıma Frankların iç meselesi olarak değerlendirmekteydiler. Bu durum, elbette ki yalnızca yazın dünyası ile sınırlı kalmamıştı: Karolus Magnus, I. Hludovicus ve II. Karolus (840-877) dönemlerinde Müslüman hakimiyetindeki Endülüs topraklarından kaçıp *Francia*'ya gelen ve *Hispani* olarak anılan kişilere dair *praeceptum* ve *constitutio*'lar⁷⁴ yayımlanmıştır.⁷⁵ Ayrıca I. Hludovicus, yayımladığı *constitutio*'lara ek olarak vergi konusundaki anlaşmazlıklar sebebiyle y. 828 yılında Endülüs Emevî Emiri II. Abdurrahman b. el-Hakem'e⁷⁶ (206/238/822-852) karşı ayaklanmış olan Emerita/Mârîde (Mérída) halkına bir mektup yazmış ve onlara yardım teklifinde bulunarak Frank topraklarına göçmek istedikleri takdirde kendilerine yardım sağlanacağını belirtmiştir.⁷⁷ Yani anlaşılmaktadır ki Endülüs gerek sosyal gerekse de siyasî anlamda Frank dünyası için son derece önemli bir yere sahipti.

Ermoldus da bahsi geçen tüm bu yönelimlere bağlı kalmış ve eserinde Müslümanlara karşı Hludovicus tarafından gerçekleştirilen seferin meşruluğuna ve zaruriyetine vurgu yapmıştır. Sunulan örneklerde görüldüğü üzere bunu yalnızca politik değil, aynı zamana dinî argümanlarla da güçlenmiştir. Ayrıca hatırlanmalıdır ki kendisi eserini Hludovicus'tan af dileme amacıyla kaleme almıştı. Buna bağlı olarak Endülüs'teki Hristiyan nüfusa dair *constitutio*'lar yayımlayan bir imparatora sunulacak bu eserde şair, elbette ki seferin arka planını kralın siyasî yönelimlerine uygun bir biçimde kaleme almak isteyecekti. Nitekim bunu da "dindar" olarak andığı kralın gerçekleştirdiği Endülüs seferine dinî bir anlam yükleyerek edebî anlamda başarmış oluyordu.

4. Ermoldus'un Tarafları Tasvir Edişi ve Genel Atıflar

Ermoldus, seferin arka planına dair sunduğu bilgilerin ardından doğrudan seferin gidişatı hususunda bilgiler vermeye başlar. Bu süreçte bilhassa diyaloglar aracılığıyla tarafların birbirlerine dair hangi düşüncelere sahip oldukları aktarılmaya çalışılır. Şair tarafından sunulan betimlemelerle daha da renkli hale gelen bu anlatı süreci, tarafların birbirlerini algılayışlarına dair son derece kritik ifadeler barındırmaktadır.

4.1. Müslümanların Gözünden Franklar

İlk olarak Ermoldus'un sunduğu kayıtlarda Müslümanların Franklar hakkındaki görüşlerini değerlendireceğiz. Şairimiz Frankların önderliğindeki ordunun Barcinona/Berşelüne önlerinde konuşlandığını belirttiikten sonra şehir ahalisinin büyük bir korkuya kapıldığından söz eder. Frankların kuşatma silahlarıyla şehre saldırmaya başladığını aktaran yazar, akabinde Müslümanların da surlarını kuvvetlendirdiğini belirtir. Daha sonra "şehrin *princeps*'i" olarak tanıtılan ve şehri "becerikli bir şekilde" yönettiği belirtilen Zadun, yani Berşelüne Valisi Sâ'dun er-Ruaynî, olan bitenler hakkında bilgi ister. Bunun üzerine yoldaşlarından bir tanesi ona şehrin "Karolus'un pek ünlü oğlu Hludovicus" tarafından kuşatıldığını iletir. Ayrıca aynı kişi Cordoba/Kurtuba'dan bir yardım gelmediği takdirde şehir halkının ve bizzat şehrin kendisinin düşmanın eline geçebileceğini belirtir. Bunun üzere Sa'dûn, çevresindekileri savunmayı güçlendirmeleri için cesaretlendirir ve Cordoba/Kurtuba'dan gelebilecek olan yardıma vurgu yapar.⁷⁸ Devamında ise Franklara dair şu sözleri söyler:

"Surlarımızı kuşatmakta olan gördüğünüz bu gururlu halk,

Güçlü, donanımlı, sert ve çevik [bir halktır].

Söylemesi pek güç şeyleri dile getireceğim şimdi sizler için.

Sussam da konuşsam da fark etmez, hiç hoş değildir bunlar.

⁷⁴ *Praeceptum* ve *constitutio*'lar, krallar tarafından yayımlanan emirnamelere verilen isimlerdir.

⁷⁵ *Karoli Magni capitularia*, ed. A. Boretius, *Monumenta Germaniae Historica, Capitularia regum Francorum*, I (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1888), no. 76; *Hludowici Pii capitularia*, ed. A. Boretius, *Monumenta Germaniae Historica, Capitularia regum Francorum*, I (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1888), no. 132-133. *Hispani* meselesine dair bkz. Sénac, *Charlemagne et Mahomet*, 175-193.

⁷⁶ II. Abdurrahman b. el-Hakem ve dönemine dair bkz. Hakkı Dursun Yıldız, "Abdurrahman II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 1 (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 150-152; Özdemir, *Endülüs Müslümanları*, 99-102.

⁷⁷ *Einharti Epistolae*, ed. K. Hampe, *Monumenta Germaniae Historica, Epistolae Karolini aevi*, III (Berolini: Apud Weidmannos, 1899), 115-116. Krş. Sénac, *Al-Andalus*, 84-85.

⁷⁸ Ermoldus, *In honorem Hludowici*, I, 305-332.

Onlarla savaşa girişen her kim olursa olsun,
 İstesin veya istemesin, boyunduruğu altına girer onların.
 [Öyle ki], bu şehri inşa etmiş olan Romulus’un imparatorluğunu [bile]
 Aldılar hakimiyetleri altına.
 Her daim silah kuşanırlar, genç yaşlardan beri alışkındırlar da savaşa;
 Gençleri taşırken silahları, yaşlılar da yön verir [onlara] tecrübeleriyle.
 “Frank” (Francus) isminin kendisi bile ürkütür beni,
 [Zira] “Francus” ismi, *vahşiliklerinden* (a feritate sua) gelir.”⁷⁹

Sa’dûn er-Ruaynî’nin ağzından aktarılan bu cümleler, Ermoldus’un eser boyunca sunmaya çalıştığı Frank imajını çok iyi bir şekilde yansıtmaktadır. Buna ek olarak Franklara dair sunulan böylesi önemli bilgilerin bir Müslüman valinin ağzından aktarılması da pek çok açıdan önemlidir. Öncelikle Sa’dûn, Frankları betimlerken *fortis* (güçlü) ve *dura* (sert) sıfatlarına başvurmuştur. Bu sıfatlar hem Franklar hem de genel olarak German kavimleri için kullanılan oldukça alışlagelmiş ifadelerdi. Örneğin erken Orta Çağ Avrupası’nın önemli din adamı ve yazarlarından olan Isidorus Hispalensis (636) de *Etymologiae* isimli eserinde Germanları tanımlarken onların *dura*, yani “sert” bir yapıya sahip olduklarından söz eder.⁸⁰ Sali Frankları için VI. yüzyılda kaleme alındığı düşünülen *Pactus Legis Salicae*’ın Karolenj döneminde düzenlenmiş hali olan *Lex Salica*’da ve erken dönem Frank tarihinin en önemli eserlerinden birisi olan *Liber Historiae Francorum*’da (y. 727) da Frank kavminden bahsedilirken *fortis* sıfatına vurgu yapılır.⁸¹ Benzer şekilde “Onlarla savaşa girişen her kim olursa olsun ... boyunduruğu altına girer onların” atfında da Fredegarius Kroniği’ne kadar takip edilebilen ve Frankların çevre halkları hakimiyetleri altına almalarına dair sunulan ünlü anlatılara atıfta bulunulur.⁸² Yani Ermoldus’un Sa’dûn aracılığıyla okuyucuya aktardığı “Frank” imajında oldukça şablonik bilgiler bulunduğu gözlemlenmektedir.

İkinci olarak en dikkat çekici ifade, Frankların “Romulus’un imparatorluğunu” hakimiyet altına aldıklarına dair sunulan cümledir. Bu cümle, Karolenj tarih yazımı açısından oldukça önemlidir. Öncelikle Karolenjler, 751 yılında Frankları yönetmekte olan Merovenj Hanedanı’nı tasfiye ederek krallığın başına geçmişlerdir.⁸³ Buna bağlı olarak da henüz ilk Karolenj Frank kralı olan III. Pippinus döneminden itibaren Karolenjlerin Merovenjleri tasfiye etmekte haklı oldukları, zira Merovenjlerin devleti iyi bir şekilde yönetemediklerine dair propagandist bir yazın geleneği oluşmuştu. Buna bağlı olarak da Einhardus (ö. 840) gibi Karolenj döneminin önemli yazarları, kaleme aldıkları eserlerde Merovenjleri kötülerken Karolenjlerin de meşruluğunu savunmuşlardır.⁸⁴ Tüm bunlara ek olarak Karolenjleri ön plana çıkaran bir diğer önemli olay, Karolus Magnus’un 800 yılında Papa III. Leo (795-816) eliyle Roma’da imparator ilan edilmesidir.⁸⁵ Bu hadise ile birlikte Karolus ve halefleri *augustus* ve *imperator Romanorum* unvanını almış oluyorlardı. Yani artık hanedanın prestiji, yüzyıllar boyunca

⁷⁹ Ermoldus, *In honorem Hludowici*, I, 334-344: “Haec gens celsa vides, quae nostras obsidet arces, / Fortis et armigera est, duraque sive celer. / Ecce fatebor enim vobis nunc aspera dictu, / Aut taceam, aut recitem, non placitura tamen. / Nam quemcumque suo congressa est inclita bello, / Nolens sive volens, servitio subiit. / Romuleum sibi, quod quondam hanc condidit urbem, / Subdidit imperium cum ditone sua. / Arma ferunt semper, bellis est sueta iuventus; / Baiulat haec iuvenis, hoc agit arte senex. / Namque ipsum nomen Francorum horresco recensens; / Francus habet nomen a feritate sua.”

⁸⁰ Isidorus Hispalensis, *Isidori Hispalensis episcopi Etymologiarum sive Originum libri XX*, ed. W. M. Lindsay, I-II (Oxonii: E Typographeo Clarendoniano, 1911), IX, ii, 97.

⁸¹ *Lex Salica*, ed. Karl A. Eckhardt, *Monumenta Germaniae Historica, Leges nationum Germanicarum*, IV/2 (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1969), 6; *Liber Historiae Francorum (Frankların Tarihi)*, çev. Erdinç Ofli (İstanbul: Selenge Yayınları, 2023), 82.

⁸² Krş. Fredegarius, 46.

⁸³ *Annales Regni Francorum*, s.a. 750. Krş. Riché, *Les Carolingiens*, 23-86; Rosamond McKitterick, *The Frankish Kingdoms under the Carolingians 751- 987* (London & New York: Longman 1983), 16-38; Ian N. Wood, *The Merovingian Kingdoms 450-751* (London: Longman, 1994), 255-292.

⁸⁴ Bkz. Einhardus, *Vita Karoli Magni*, 2-5.

⁸⁵ *Annales Regni Francorum*, s.a. 801; *Annales Laureshamenses*, s.a. 801. Krş. Riché, *Les Carolingiens*, 138-145; McKitterick, *The Frankish Kingdoms*, 70-72. Roger Collins, *Charlemagne* (London: Macmillan, 1998), 141-159.

hatırlanacak bir sosyo-politik atılımla yükselişe geçecekti. Ermoldus'un sunduğu anlatıda Frankların "Romulus'un imparatorluğunu" ele geçirmeleri bahsi de doğrudan bu gelişmelere bir atıftır. Bunun okuyucuya Sa'dûn'un, yani Müslümanların perspektifinden aktarılıyor oluşu da Frankların veya spesifik olarak Karolenjlerin prestijinin bilinirliğini vurgulamak içindir. Nasıl ki Notker Balbulus, Karolus Magnus ve Hârûnürreşîd arasındaki diplomatik ilişkilerden bahsederken Hârûnürreşîd'in Karolus'a büyük hürmet gösterdiğinden söz ediyorsa⁸⁶, Ermoldus da burada bir Müslüman vali aracılığıyla Frankların çevre halklar üzerindeki algısal etkisini ellerindeki "imperator" unvanına vurgu yaparak ön plana çıkartmaya çalışmaktadır.

Son olarak Ermoldus'un *Francus*, yani "Frank" isminin kökenine dair sunduğu bilginin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Frank isminin etimolojisi hususunda elimizde çok önemli anlatılar mevcuttur. Öncelikle sofist yazar Libanios (ö. y. 393), "Kelt kökenli" olarak tanımladığı Frankların ilk olarak *Phraktoi* (Φρακτοι), sonraları da hatalı bir biçimde *Phragkoi* (Φραγκοι) şeklinde anıldıklarını belirtir ve bu ismin "müstahkem, korunaklı" gibi anlamlara gelen *pephragmenon*'dan (πεφραγμενον) türediğini söyler.⁸⁷ Isidorus Hispalensis ise Frankların ya onları yöneten bir kişinin adı sebebiyle ya da "vahşiliklerinden" (a feritate) dolayı bu ismi aldıklarından bahseder.⁸⁸ VII. yüzyılda kaleme alınmış olan Fredegarius Kroniği'nde "Frank" isminin Frankların eski krallarından birisi olan Francio'dan geldiği aktarılır.⁸⁹ *Liber Historiae Francorum*'da ise -Libanios ve Isidorus'un anlatılarına benzer şekilde- Frank isminin *Attica lingua*, yani Grekçede *ferus* (vahşi) demek olduğu belirtilir.⁹⁰ Görüldüğü üzere elimizde birbirlerinden farklı tanımlamalar mevcuttur. Ermoldus, kuvvetle muhtemeldir ki sunduğu etimolojik tanımlamayı Isidorus'tan almış ve Frankların *vahşilikleri* (feritas) sebebiyle bu ismi aldıklarını aktarmıştır. Bu örnekten de anlaşılmaktadır ki yukarıda sunulan iki meselede olduğu gibi Ermoldus, yine şablonik bir bilgiye başvurmuştur. Buna bağlı olarak da söylenebilir ki genel olarak Sa'dûn'un ağzından Franklar hakkında sunulan bilgiler, geçmişte kaleme alınmış olan eserlerde rastlanılan temaların yeniden kullanılmasından ibarettir.

Sunulan tüm bu betimlemeler, esasında anlatının geri kalanında Müslümanların gözünden aktarılan Frank imajının genel bir özeti mahiyetindedir. Müslümanların Franklardan çekindiklerini temellendirme amacı taşıyan bu bilgiler, genel olarak yazın dünyasında Franklar için adeta bir etiket haline gelmiş olan "sertlik" genellemesinin bir devamıydı. Bu konu özelinde son olarak Frankların savaşma konusundaki şevklerine dair sunulan bir betimlemeye daha değinebiliriz: Şair, Frank askerlerinin kuşatma sürecinde gerçekleşen çatışmalarda rakibe üstün geldiklerine dair bilgiler sunarken, Müslüman ordusundan birisi ile yukarıda ismini zikrettiğimiz Vilhelmus arasındaki bir diyalogu aktarır. Anlatıya göre Müslüman asker surlardan Franklara seslenerek onlara şehri ele geçiremeyeceklerini ve Franklar açlık çekerken şehrin erzakla dolup taşıdığını söyler. Buna karşılık Vilhelmus, Frankların "başlamış bir savaşı asla terk etmeyeceklerini" ve gerekirse savaş alanında ölecek olan atlarını yiyerek hayatta kalacaklarını iletir. Bu diyalogun ardından Ermoldus, Vilhelmus'un sarf etmiş olduğu cümlelerin karşı tarafta büyük bir korku yarattığını da ekler.⁹¹

Sonuç olarak Ermoldus, sunmuş olduğu diyaloglar aracılığıyla Frankların Müslümanlar üzerinde psikolojik bir üstünlük kurduğunun altını çizme niyetindeydi: Sa'dûn'un ağzından aktarılan cümlelerde olduğu gibi bu son diyalogda da Frank imajının Müslümanlar üzerinden sunulması, açık bir şekilde aynı amaca hizmet etmekteydi. Yani şair, Frankları bizzat düşmanın perspektifinden betimleyerek halkının ve kralının üstünlüğünü daha da etkileyici bir şekilde okuyucuya aktarmış oluyordu.

⁸⁶ Notker, *Gesta Karoli*, II, 59-65.

⁸⁷ Libanios, *Orationes*, ed. R. Foerster, *Libanii Opera*, IV, *Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana* (Lipsiae: In Aedibus B.G. Teubneri, 1908), 273-274; M. H. Dodgeon (çev.), "Libanios, Oriatio LIX (Royal Discourse upon Constantius and Contans)", *From Constantine to Julian: Pagan and Byzantine Views: A Source History*, ed. Samuel N. C. Lieu ve Dominic Montserrat (London: Routledge, 1996), 194. Krş. Eugen Ewig, "Trojamythos und fränkische Frühgeschichte", *Die Franken Und Die Alemannen Bis Zur "Schlacht Bei Zülpich" (496/97)*, ed. Dieter Geuenich (Berlin: De Gruyter, 1998), 20-21.

⁸⁸ Isidorus, *Etymologiae*, IX, ii. 101.

⁸⁹ Fredegarius, 46.

⁹⁰ *Liber Historiae Francorum*, 85-86.

⁹¹ Ermoldus, *In honorem Hludowici*, I, 395-416.

4.2. Frankların Gözünden Müslümanlar: Dinî Atıflar

Ermoldus, kuşatmaya dair sunduğu ayrıntıların genelinde Frankların sürekli olarak şehir üzerinde baskı kurduğunu ve buna bağlı olarak da Müslümanların Frank ataklarına karşı korku içinde kaldıklarını aktarır. Ayrıca Müslümanların Cordoba/Kurtuba’dan destek beklediği ve Zadun/Sa’dûn’un çevresindekileri bu yardımın er ya da geç ulaşacağına dair cesaretlendirdiği belirtilir. Öyle ki Zadun/Sa’dûn, Frankların oluşturduğu hattı yarıp gelmesi muhtemel yardımın önünü açmak için şehrin dışına çıkarak bir Frank taburunun üzerine saldırmış, ancak esir düşmüştü.⁹² Sonuç olarak Frankların baskılarına ve liderlerinin esir edilmesine dayanamayıp güçsüz düşen Müslümanlar, şehrin kapılarını Franklara açacaklardı.⁹³

Yukarıdaki başlıklarda sunulan bilgilerde görüldüğü üzere şair, Müslümanların hakimiyet altına alınmasını bir zaruriyet olarak görmüş ve buna dair gerek politik gerekse de dinî atıflarda bulunarak argümanlarını güçlendirmiştir. Bu başlık altında Ermoldus’un bilhassa dinî açıdan Müslümanları ne koşullarda ele aldığına ve buna ek olarak yazarın nezdinde “kurtuluşu reddeden” bu halkın okuyucuya Hıristiyan bakış açısıyla nasıl sunulduğuna değineceğiz.

Ermoldus, “harp ve açlık” sebebiyle daha fazla direniş gösteremeyen şehrin “Kutsal Cumartesi” günü “kralın hakimiyeti altına” girdiğini belirttikten sonra şunları aktarır:

Bir sonraki gün, [yani] kutlama günü [olan Paskalya’da], şehre girdi

Kral Hludovicus, neşeliydi Tanrı’ya verdiği sözleri tutabildiği için.

Temizledi tüm o şeytana tapılan yerleri

Ve bizzat dindarca sundu İsa’ya şükranlarını.

Bölgeyi muhafızlara teslim ettikten sonra, şükrederek Tanrı’ya

Geri döndü bir muzaffer olarak vatanına ve halkına.⁹⁴

Görüldüğü üzere şair, Hludovicus’un şehre girmesini takiben “şeytana tapılan yerleri” temizlediğini aktarır. Bu, genel olarak erken Orta Çağ döneminde Hıristiyan yazarların İslâmiyet hakkındaki düşünceleri ile örtüşmektedir. Bu düşünce, elbette ki daha da eskiye, yani İslâmiyet öncesi döneme gitmektedir. Öncelikle Orta Çağ Avrupa yazınında son derece büyük bir etki yaratmış olan Hieronymus ve Augustinus gibi yazarlar, eserlerinde Arapların/*Saraceni* kavminin putperestliğini ön plana çıkarmışlardır.⁹⁵ İslâmiyet’in ortaya çıkmasından sonra ise doğuda Ioannes Damaskenos, Batı’da ise Bede gibi önemli isimler, *Ismaelitae/Saraceni* olarak andıkları Müslümanları heretik ve/veya putperest olarak ele almakta ve onları Hıristiyanlık perspektifinden eleştirmektedirler.⁹⁶ Yani görüldüğü üzere bu dönemlerde İslâmiyet hakkındaki bilgiler son derece kısıtlıydı. Her ne kadar İslâm dininin peygamberi Hz. Muhammed’e atıflar Batı kaynaklarında VIII. yüzyıla kadar geri gidiyorsa da bu dönemde Müslümanlar, ekseriyetle Arapların geçmişteki putperestlikleriyle bağdaştırılarak ele

⁹² Ermoldus, *In honorem Hludowici*, I, 449-466. Astronomus’un aktardığı bilgilere göre Sa’dûn şehrin savunması sırasında değil, aslında kuşatmadan önce Narbona/Arbûne istikametinde gerçekleştirdiği bir akın esnasında esir düşmüştü. Bkz. Astronomus, *Vita Hludowici imperatoris*, 312-314. Ayrıca aynı yazar Sa’dûn’un esir edilmesinin ardından şehrin idaresinin Sa’dûn’un akrabası olduğu söylenen *Hamur* isminde birisine devredildiğini kaydeder. Bkz. Astronomus, *Vita Hludowici imperatoris*, 318.

⁹³ Ermoldus, *In honorem Hludowici*, I, 515-536.

⁹⁴ Ermoldus, *In honorem Hludowici*, I, 531-536: “Namque sequente die festo conscendit in urbem / Rex Hludovicus ovans solvere vota deo. / Mundavitque locos ubi daemonis alma colebant, / Et Christo grates reddidit ipse pias. / Missis, dante Deo, remeat custodibus aedes / Ad proprias victor rex populusque suos”. Krş. Astronomus, *Vita Hludowici imperatoris*, 318-320.

⁹⁵ Hieronymus, *Commentarii in prophetas minores*, ed. M. Adriaen, *Corpus Christianorum, Series Latina* 76 (Turnhout: Brepols, 1969), 296; Augustinus, *De haeresibus*, ed. R. Vander Plaetse ve C. Beukers, *Corpus Christianorum, Series Latina* 46 (Turnhout: Brepols, 1969), 337. Krş. Katharine S. Beckett, *Anglo-Saxon Perceptions of the Islamic World* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 83 ve 104-109.

⁹⁶ Ioannes Damaskenos, *Peri aiereseon*, çev. Peter Schadler, *John of Damascus and Islam* (Leiden: Brill, 2018), 218-219; Bede, *Expositio actuum apostolorum*, ed. M. L. W. Laistner, *Corpus Christianorum, Series Latina* 121 (Turnhout: Brepols, 1983), 36. Krş. Tolan, *Saracens*, 50-55 ve 73-74; Beckett, *Anglo-Saxon Perceptions of the Islamic World*, 134-139. Ek olarak *Chanson de Roland*’daki (XI. yüzyıl) benzer atıflar için bkz. *Chanson de Roland*, 1645-1646, 1906.

almıyorlardı.⁹⁷ Görüldüğü üzere Ermoldus da kendisinden önceki Hıristiyan yazarlar gibi Müslümanların şeytanî tapınmalar ifa ettiklerine atıfta bulunur. Ayrıca Hludovicus'un şehri bu tarz yapılanmalardan "temizlediğine" vurgu yaparak da meselenin Franklar açısından dinî önemine dikkat çeker.

Buna ek olarak Ermoldus, yukarıda Datus'un hikayesi meselesinde belirttiğimiz gibi anlatısını güçlendirmek ve sunduğu bilgileri temellendirmek için tâlî hikayelere başvuruyordu. Burada da benzer şekilde Hludovicus'un şehri ele geçirip *Francia*'nın yolunu tuttuğunu aktardıktan sonra geçmişte yaşanmış bir olaya atıfta bulunur: Hludovicus'un Barcinona'daki başarısı babası İmparator Karolus'a bildirilir ve imparator bunun üzerine Tanrı'ya şükranlarını sunarak "her zaman sevdiği" oğlunun gerçekleştirdiği bu başarılı harekâta dair büyük bir mutluluk duyar. Sevinç içindeki Karolus, bu yaşananlar üzerine dönemin ileri gelen din adamlarından Aquileialı Paulinus'un (ö. 802) geçmişte kendisine söylediklerini hatırlar: Anlatıya göre Karolus Magnus'un eşi Hildegard'dan olan oğulları Karolus ve Pippinus, dua etmek için beraberlerindeki ile birlikte Paulinus'un kilisesine giderler. Paulinus, yardımcıları aracılığıyla gelenlerin kim olduğunu öğrenir. Ardından Hludovicus da İsa'dan yardım talep etmek için aynı kiliseye gelip dua etmeye başlar. Uzun süre dua eden Hludovicus, Paulinus'un da önünde eğilir ve saygısını gösterir. Bunun üzerine Paulinus, dindarlığını övdüğü Hludovicus'un başını kaldırır ve onunla biraz sohbet ettikten sonra babasının yanına dönmesini söyler. Bu yaşananların ardından bir gün Karolus Magnus ile görüşme imkânı bulan Paulinus, ona Hludovicus'un kendisinden sonra krallığa layık olan kişi olduğunu belirtir.⁹⁸ Karolus'un bu hikâyeyi yalnızca birkaç yakınına anlattığını belirten Ermoldus, Karolus'un geçmişte yaşanan bu meseleyi yâd ettikten sonra Hludovicus'un o "ünlü şehrin" nasıl ele geçirdiğini ve Zadun/Sa'dûn'un nasıl esir edilerek huzuruna getirildiğini bir daha dinlemek ister.⁹⁹

Görüldüğü üzere Ermoldus, şehrin ele geçirilme sürecine dair sunulan dinî atıfları Hludovicus'un bireysel olarak da dindar bir kimse olduğunun vurgulandığı bir hikâye ile desteklemiş ve ayrıca onun babası Karolus'a "layık" bir evlat olduğunu da belirterek kendisinin hem askerî hem politik hem de dinî açıdan önemli vasıflara sahip olduğuna dikkat çekmiştir. Şairin eserini kendisini sürgüne gönderen Hludovicus'tan af dilemek için kaleme aldığı akıllara getirilirse, Hludovicus özelinde sunulan böylesi yüceltici ayrıntılar okuyucu için elbette ki sürpriz olmayacaktır. Ancak çalışmamızın başından itibaren ortaya koymak istediğimiz gibi Ermoldus, eserinin ilk kitabında Hludovicus'a ithafen aktardığı olumlu vasıfların önemli bir kısmını Endülüs Müslümanları üzerinden okuyucuya yansıtmıştır. Bu durum da spesifik olarak Hludovicus'un, genel olarak ise Karolenj dış politikasının tıpkı Abbâsîlerle olan münasebetlerde olduğu gibi Müslümanlar aracılığıyla nasıl yüceltildiğini göstermektedir.

SONUÇ

Ermoldus Nigellus, sürgün edilmiş bir şair olarak İmparator Hludovicus için kaleme aldığı *In honorem Hludowici* adlı eserinde Müslümanlara dair son derece değerli bilgiler sunmaktadır. Eserinin ilk bölümünde Hludovicus'un Barcinona/Berşelûne şehrini Müslümanların elinden almak için düzenlediği Endülüs seferini uzun bir anlatı ile okuyucuya sunan şair, yaptığı tespitlerle Endülüs

⁹⁷ Latince literatürde Hz. Muhammed'e dair en eski kayıtlar, VIII. yüzyılda Endülüs'te kaleme alınan *Chronica Byzantia-Arabica* ile *Chronica Muzarabica*'da bulunmaktadır. Bkz. *Chronica Byzantia-Arabica*, ed. I. Gil, *Corpus Scriptorum Muzarabicorum*, I (Madrid: Instituto Antonio de Nebrija, 1973), 9; *Chronica Muzarabica*, 18. Krş. Cyrille Aillet, "the Chronicle of 741", *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History*, I, ed. David Thomas ve Barbara Roggema (Leiden ve Boston: Brill, 2009), 284-288; Kenneth B. Wolf, "the Chronicle of 754", *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History*, I, ed. David Thomas ve Barbara Roggema (Leiden ve Boston: Brill, 2009), 302-304; Michelina Di Casare, *The Pseudo-Historical Image of the Prophet Muhammad in Medieval Latin Literature: A Repertory* (Berlin: De Gruyter, 2012), 12.

⁹⁸ 820'lerde kaleme alınan ve Alcuinus'un hayatını anlatan *Vita Alcuini*'ye göre Karolus'a Hludovicus'un kendisinden sonra devletin başına geçmeye layık olduğunu söyleyen kişi Paulinus değil, Alcuinus'tur: Anlatıya göre Karolus Magnus, oğulları Karolus, Pippinus ve Hludovicus ile birlikte bugünkü Tours şehrindeki Aziz Martinus'un kabri önünde dua etmeye gider. Sonrasında Karolus, o sırada yanında bulunan Alcuinus'a kendisinden sonra hangi oğlunun başa geçmeye değer olduğunu sorar. Bunun üzerine Alcuinus bakışlarını Hludovicus'a çevirir ve onun bu göreve layık olduğunu belirtir. Bkz. *Vita Alcuini*, ed. W. Arndt, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum*, XV/1 (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1887), 192-193. Krş. Douglas Dales, *Alcuin: His Life and Legacy* (Cambridge: James Clarke & Co, 2012), 133. *Vita Alcuini* için ayrıca bkz. Rebecca Thomas, "The *Vita Alcuini*, Asser and Scholarly Service at the Court of Alfred the Great", *The English Historical Review* 134, no. 566 (2019), 8-11.

⁹⁹ Ermoldus, *In honorem Hludowici*, I, 537-612.

Müslümanları özelinde dönemine ışık tutmaktadır. Öncelikle Ermoldus, terminolojik olarak dönemdeki diğer eserlerden ayrılır. Sunulan örneklerde görüldüğü üzere şair, Endülüs Müslümanlarına bir bütün olarak *Mauri* terimi ile atıfta bulunmuştur. VIII. ve IX yüzyıl kaynaklarında genellikle Berberiler için kullanılan bu terimi genel bir çerçevede ele alan Ermoldus, Müslümanlar - veya spesifik olarak Araplar- için *Saraceni* terimini doğrudan kullanmamıştır. Berberilerin Endülüs’ün kuzeybatısındaki varlığı ve Franklar üzerine gerçekleştirilen seferlerdeki katkılarına bağlanabilecek olan bu tercih, Ermoldus’u ve eserini kendi döneminde Müslümanlara dair sunulan anlatılar özelinde önemli kılmaktadır.

İkinci olarak, yaptığımız incelemelerde görüldüğü üzere Ermoldus, Hludovicus’un Endülüs seferinin meşruluğuna dair son derece değerli anlatılar sunmaktadır. Şair, anlatısının belirli yerlerinde Barcelona/Berşelûne’nin “*Mauri* eşkıyaları”, yani Müslümanlar için adeta bir üs ve sığınak görevi gördüğünü vurgulamış ve buna bağlı olarak da Frank sınırlarına yakın olan mevzu bahis şehrin *Francia* toprakları için ne denli büyük bir tehlike yarattığının altını çizmiştir. Ayrıca Ermoldus, din adamı Datus’a dair sunduğu anlatı ile de Müslümanların Frank toplumunda yarattığı olumsuzlukları örneklendirmiş ve böylece yapılacak olan bir Endülüs seferinin gerekliliği okuyucuya aktarmak istemiştir. Zira şairin sunduğu bilgilerde görüldüğü üzere Datus, Müslüman akınları neticesinde evini ve annesini kaybetmişti. Sonuç olarak Ermoldus, Barcelona/Berşelûne şehrinin Müslüman akınlarındaki yardımcı rolüne ve Datus’un öyküsüne başvurarak esasında Hludovicus’un Endülüs seferinin meşruluğuna vurgu yapmıştır.

Ermoldus, seferin arka planına dair bazı dinî atıflarda da bulunmuş ve bu yolla sunduğu politik sebepleri temellendirmeye çalışmıştır. Öncelikle Müslümanları “dinsiz *Mauri* güruhu” olarak niteleyen şair, geçmişteki Hıristiyan yazarları takiben karşısındaki halkı dinî manada ötekileştirmiştir. Buna ek olarak I. Hludovicus’un ağzından “lanetlenmiş” *Mauri* kavminin, yani Müslümanların “şeytanın hükmünü” takip ettiğini ve “kurtuluşu” reddettiğini aktarır. Ayrıca yine Hludovicus’un ağzından Hıristiyan olmayan bu halk ile barış yapılmasının münasip olmadığına da atıfta bulunur. Son olarak şehrin ele geçirilmesinin ardından Hludovicus’un “şeytana tapılan yerleri” temizlediğine dair sunulan ayrıntı da yine Müslümanların üzerine gerçekleştirilen seferin dinî öneminin aktarılması hususunda önemlidir. Yani görüldüğü üzere Ermoldus, geçmişteki önemli Hıristiyan yazarların sunduğu bilgileri takiben Müslümanları putperest olarak tasvir etmiş ve Endülüs’e yapılan bu seferin meşruluğunu hem politik hem de dinî anlamda temellendirmek istemiştir.

Müslümanları Ermoldus’un eserinde önemli kılan bir diğer önemli unsur, Frankların tasvir edilmesindeki rolleridir. Ermoldus, Frankların vasıflarını Berşelûne Valisi Sa’dûn er-Ruaynî aracılığıyla okuyucuya yansıtır: Sa’dûn çevresindekilere Frankların “güçlü, donanımlı, sert ve çevik” bir halk olduğunu, “Romulus’un imparatorluğunu”, yani Roma İmparatorluğu’nu ele geçirdiklerini ve isimlerinin bile “vahşiliklerinden” geldiğini belirtir. Yani şair, Frankları dış bir gözden, daha doğrusu “ötekinin” gözünden tasvir ederek, ulusunun dışarıda ne denli çekinilen bir üne sahip olduğunu okuyucuya yansıtmak istemektedir. Yaptığımız karşılaştırmalar sonucunda sunulan bilgilerin şablonik olduğu anlaşılabilir şairin Frankları yüceltmek için Müslümanları birinci elden kullanıyor oluşu, çalışmamız açısından önemlidir. Zira yukarıda kısaca belirtildiği üzere Karolenj dönemi yazarları Karolus Magnus’un Harünürreşid ile diplomatik münasebetlerinden bahsederken nasıl ki bu ilişkiler aracılığıyla Karolus’un diğer devletler nezdindeki öneme vurgu yaptılarsa, Ermoldus da aynı şekilde Endülüs Müslümanları aracılığıyla genel olarak Frankları, spesifik olarak ise “Karolus’un pek ünlü oğlu” olarak anılan “dindar” Hludovicus’un üstün vasıflarını okuyucuya çok daha net bir şekilde aktarmak istemiştir.

Sonuç olarak Ermoldus, *In honorem Hludowici* isimli eserinde Müslümanları politik ve dinî açıdan bir “öteki” olarak değerlendirmiş ve gerek terminolojik açıdan gerekse de sunduğu betimlemelerle Müslümanların Karolenj yazınındaki algılanışlarının değerlendirilmesi hususunda son derece değerli bilgiler sunmuştur. Şairimiz Müslümanlar aracılığıyla af dilediği imparatorunu yüceltmiş ve Barcelona/Berşelûne’nin 801 yılında Müslümanların elinden alınma sürecini adeta destanlaştırmıştır. Yani Ermoldus, bizlere Müslümanların Frank yazınında ve siyasetinde ne denli büyük bir etkiye sahibi olduklarını açık bir şekilde göstermiştir.

KAYNAKÇA

Ana Kaynaklar

- Agobardus, *De Iudaeorum superstitionibus atque erroribus*, ed. E. Dümmler, *Monumenta Germaniae Historica, Epistolae Karolini aevi*, III (Berolini: Apud Weidmannos, 1899), 185-199.
- Ahbâr Mecmûa*, ed. ve çev. Emilio Lafuente y Alcántara, *Coleccion de obras arábigas de historia y geografia*, I (Madrid: M. Rivadeneyra, 1867).
- Alcuinus, *Epistolae*, ed. E. Dümmler, *Monumenta Germaniae Historica, Epistolae Karolini aevi*, II (Berolini: apud Weidmannos, 1895), 1-481.
- Annales Alamannici*, ed. G. H. Pertz, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum*, I (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1826), 22-60.
- Annales Fuldenses*, ed. G. H. Pertz, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum*, I (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1826), 337-415.
- Annales Laubacenses*, ed. G. H. Pertz, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum*, I (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1826), 6-55.
- Annales Laurehamenses*, ed. G. H. Pertz, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum*, I (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1826), 22-39.
- Annales Mettenses Priores*, ed. B. von Simson, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi*, X (Hannoverae et Lipsiae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1905).
- Annales Nazariani*, ed. G. H. Pertz, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum*, I (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1826), 23-44.
- Annales Petaviani*, ed. G. H. Pertz, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum*, I (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1826), 7-18.
- Annales Regni Francorum ve R-Annales Regni Francorum*, ed. F. Kurze, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi*, VI (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1895).
- Astronomus, *Vita Hludowici imperatoris*, ed. ve çev. Ernst Tremp, *Astronomus: Das Leben Kaiser Ludwigs*, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi*, LXIV (Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1995).
- Augustinus, *De haeresibus*, ed. R. Vander Plaetse ve C. Beukers, *Corpus Christianorum, Series Latina* 46 (Turnhout: Brepols, 1969), 286-345.
- Bede, *Expositio actuum apostolorum*, ed. M. L. W. Laistner, *Corpus Christianorum, Series Latina* 121 (Turnhout: Brepols, 1983).
- Biblia Sacra: iuxta Vulgatam versionem*, ed. R. Weber ve R. Gryson (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1994).
- Cartulaire de l'Abbaye de Conques en Rouergue*, ed. Gustave Desjardins (Paris: Alphonse Picard, 1879).
- Chronica Byzantia-Arabica*, ed. I. Gil, *Corpus Scriptorum Muzarabiorum*, I (Madrid: Instituto Antonio de Nebrija, 1973), 7-14.
- Chronica Muzarabica*, ed. I. Gil, *Corpus Scriptorum Muzarabiorum*, I (Madrid: Instituto Antonio de Nebrija, 1973), 15-54.

- Chronicon Moissiacense*, ed. G. H. Pertz, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores*, I (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1826), 280-313.
- Continuationes Fredegarii*, ed. B. Krusch, *Chronicarum Quae Dicuntur Fredegarii Scholastici Libri IV cum Continuationibus, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Merovingicarum*, II (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1888), 168-193.
- Diplomata Pippini I Aquitaniae Regis*, ed. M. Bouquet, *Recueil des Historiens des Gaules et de la France*, VI (Paris: Victor Palmé, 1870), 663-680.
- Einhardus, *Vita Karoli Magni*, ed. O. Holder-Egger, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi*, XXV (Hannoverae et Lipsiae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1911).
- Einharti Epistolae*, ed. K. Hampe, *Monumenta Germaniae Historica, Epistolae Karolini aevi*, III (Berolini: Apud Weidmannos, 1899), 105-145.
- Ermoldus Nigellus, *Carmen in honorem Hludowici*, ed. E. Dümmeler, *Monumenta Germaniae Historica, Poetae Latini aevi Carolini*, II (Berolini: apud Weidmannos, 1881), 4-79.
- Fredegarius, ed. B. Krusch, *Chronicarum Quae Dicuntur Fredegarii Scholastici Libri IV cum Continuationibus, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Merovingicarum*, II (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1888), 1-168.
- Hieronymus, *Commentarii in Hiezechielem libri XIV*, ed. F. Galorie, *Corpus Christianorum, Series Latina* 75 (Turnhout: Brepols, 1964).
- Hieronymus, *Commentarii in prophetas minores*, ed. M. Adriaen, *Corpus Christianorum, Series Latina* 76 (Turnhout: Brepols, 1969).
- Hludowici Pii capitularia*, ed. A. Boretius, *Monumenta Germaniae Historica, Capitularia regum Francorum*, I (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1888), 261-315.
- Ioannes Damaskenos, *Peri aiereseon*, çev. Peter Schadler, *John of Damascus and Islam* (Leiden: Brill, 2018), 218-233.
- Isidorus Hispalensis, *Isidori Hispalensis episcopi Etymologiarum sive Originum libri XX*, ed. W. M. Lindsay, I-II (Oxonii: E Typographeo Clarendoniano, 1911).
- İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısr*, nşr. Charles C. Torrey, *Yale Oriental Series, Researches*, III (New Haven: Yale University Press, 1922).
- İbn Hayyân, *el-Muktebes min enbâ'i ehli'l-Endülüş*, ed. ve çev. J. Vallvé ve F. R. Girela, *La primera década del reinado de Al-Hakam I, según el Muqtabis II, 1 de Ben Hayyân de Córdoba (m. 469 h./1076 J.C.)* (Madrid: Real Academia de la Historia, 2003).
- İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, nşr. Reinhart P. A. Dozy, II (Leiden: Brill, 1849-1851).
- İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târîh*, çev. Yunus Apaydın – Abdullah Köşe, *İslâm Tarihi: El-Kâmil Fi't-Târîh*, V-VI (İstanbul: Bahar Yayınları, 1985-1991).
- Karoli Magni capitularia*, ed. A. Boretius, *Monumenta Germaniae Historica, Capitularia regum Francorum*, I (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1888), 44-186.
- La Chanson de Roland*, ed. ve çev. Ian Short (Paris: Livre de Poche, 1990).
- Lex Salica*, ed. Karl A. Eckhardt, *Monumenta Germaniae Historica, Leges nationum Germanicarum*, IV/2 (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1969).
- Libanios, *Orationes*, ed. R. Foerster, *Libanii Opera*, IV, *Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana* (Lipsiae: In Aedibus B. G. Teubneri, 1908); Dodgeon, Michael H. (çev.).

“Libanius, Oriatio LIX (Royal Discourse upon Constantius and Contans)”, *From Constantine to Julian: Pagan and Byzantine Views: A Source History*, ed. Samuel N. C. Lieu ve Dominic Montserrat (London: Routledge, 1996), 164-209.

Liber Historiae Francorum (Frankların Tarihi), çev. Erdiñç Ofli (İstanbul: Selenge Yayınları, 2023).

Liber Pontificalis, ed. L. Duchesne, *Le Liber Pontificalis: Texte, Introduction et Commentaire*, I (Paris: Ernest Torin, 1886).

Makkarî, *Nefhu't-tîb min ğusni'l-Endelüsi'r-ratîb*, çev. Pacual de Gayangos, *The History of the Mohammedan Dynasties in Spain*, I-II (London: Oriental Translation Fund of Great Britain and Ireland, 1840-1843).

Notker Balbulus, *Gesta Karoli Magni imperatoris*, ed. H. F. Haefele, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Germanicarum, Nova series*, XII, (Berlin: Weidmannsche Verlagsbuchhandlung, 1959).

Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum*, ed. G. Waitz, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi*, XLVIII (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1878).

Theodulfus, *Ad Carolum Regem*, ed. E. Dümmler, *Monumenta Germaniae Historica, Poetae Latini aevi Carolini*, 1, (Berolini: apus Weidmannos, 1881), 483-489.

Vita Alcuini, ed. W. Arndt, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores*, XV/1 (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1887), 182-197.

Vita Eucherii, ed. W. Levison, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Merovingicarum*, VII (Hannoverae et Lipsiae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1920), 41-53.

Vita Pardulfi, ed. W. Levison, *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Merovingicarum*, VII (Hannoverae et Lipsiae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1920), 24- 40.

Modern Literatür

Aillet, Cyrille. “the Chronicle of 741”, *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History*, I, ed. David Thomas ve Barbara Roggema (Leiden ve Boston: Brill, 2009), 284-289.

Atçeken, İsmail H. “Puvatya (Balâtü’ş-şühedâ) Savaşı ve Etkileri Üzerine Bir Araştırma”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8, S. 8 (1998), 243-263.

Auzias, Léonce. “Les sièges de Barcelone, de Tortose et d’Huesca (801- 811): Essai chronologique”, *Annales du Midi* 68, no. 189 (1936), 5-28.

Beckett, Katharine S. *Anglo-Saxon Perceptions of the Islamic World* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003).

Bobrycki, Shane. “Nigellus, Ausulus: self-promotion, self-suppression and Carolingian ideology in the poetry of Ermold”, *Ego Trouble Authors and Their Identities in the Early Middle Ages*, ed. R. Corradini, M. Gillis, R. McKitterick ve I. Van Renswoude (Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2010), 163-173.

Chandler, Cullen J. “Carolingian Catalonia: The Spanish March and the Franks, c.750 – c.1050”, *History Compass* 11, no. 9 (2013), 739-750.

Collins, Roger. “Pippin I and the Kingdom of Aquitaine”, *Charlemagne's Heir: New Perspectives on the Reign of Louis the Pious (814-840)*, ed. Peter Godman ve Roger Collins (Oxford: Clarendon Press, 1990), 363-389.

D’Abadal, Ramon. “La domination carolingienne en Catalogne”, *Revue Historique* 225, no. 2 (1961), 319-340.

- Dales, Douglas. *Alcuin: His Life and Legacy* (Cambridge: James Clarke & Co, 2012).
- Di Casare, Michelina. *The Pseudo-Historical Image of the Prophet Muhammad in Medieval Latin Literature: A Repertory* (Berlin: De Gruyter, 2012).
- Erdinç Ofli, *Karolenj Dönemi Tarihyazımında Müslümanların Temsili (VIII. ve IX. Yüzyıllar)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2022).
- Ewig, Eugen. "Trojamythos und fränkische Frühgeschichte", *Die Franken Und Die Alemannen Bis Zur "Schlacht Bei Zülpich" (496/97)*, ed. Dieter Geuenich (Berlin: De Gruyter, 1998), 1-30.
- Faral, Edmond (ed. ve çev.). *Ermold le Noir: Poème sur Louis le Pieux et Épitres au Roi Pépin* (Paris: Les Belles Lettres, 1964).
- Fayda, Mustafa. "Yermük Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 43 (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 485-486.
- Godman, Peter. "Louis 'the Pious' and his poets", *Frühmittelalterliche Studien* 19, no. 1 (1985), 239-289.
- Godman, Peter. *Poetry of the Carolingian Renaissance* (London: Duckworth, 1985).
- Guichard, Pierre. "Les débuts de la piraterie andalouse en Méditerranée occidentale (798-813)", *Revue de l'Occident musulman et de la Méditerranée* 35 (1983), 55-76.
- Guichard, Pierre. *Al-Andalus (711-1492): Une histoire de l'Espagne musulmane* (Paris: Hachette littératures, 2000).
- Kaegi, Walter E. *Byzantium and the Early Islamic Conquests* (Cambridge: Cambridge University Press, 1992).
- Kreutz, Barbara M. *Before the Normans: Southern Italy in the Ninth & Tenth Centuries* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996).
- Lombard, Maurice. *L'Islam dans sa première grandeur (VIIIe-XIe siècles)* (Paris: Flammarion, 2014).
- Mantran, Robert. *L'expansion Musulmane (VIIe-XIe siècles)* (Paris: Presses Universitaire de France, 1969).
- McKitterick, Rosamond. *History and Memory in the Carolingian World* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004).
- McKitterick, Rosamond. *The Carolingians and the Written World* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989).
- McKitterick, Rosamond. *The Frankish Kingdoms under the Carolingians 751- 987* (London & New York: Longman 1983).
- Micheau, François ve Sénac, Philippe. "La bataille Poitiers, de la realite au mythe", *Histoire de l'Islam et des musulmans en France du Moyen Age à nos jours*, ed. Mohammed Arkoun (Paris: Albin Michel, 2006), 7-15.
- Niermeyer, Jan F. (ed.), *Mediae Latinitatis Lexicon Minus: Lexique latin Médiéval – Français/Anglais - A Medieval Latin – French/English Dictionary* (Leiden: Brill, 1976).
- Noble, Thomas F. X. (ed. ve çev.). *Charlemagne and Louis the Pious: The Lives by Einhard, Notker, Ermoldus, Thegan, and the Astronomer* (Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press 2009).
- Ottewill-Soulsby, Samuel, "Those same cursed Saracens': Charlemagne's campaigns in the Iberian Peninsula as religious warfare", *Journal of Medieval History* 42, no. 4 (2016), 402-428.

- Özdemir, Mehmet. "Berşelûne", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 5, (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 521-522.
- Özdemir, Mehmet. *Endülüs Müslümanları: Siyasî Tarih* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019).
- Riché, Pierre. *Les Carolingiens: une famille qui fit l'Europe* (Paris: Hachette 1983).
- Rotter, Ekkehart. *Abendland und Sarazenen: Das okzidentale Araberbild und seine Entstehung im Frühmittelalter* (Berlin ve New York: Walter de Gruyter, 1983).
- Sénac, Philippe. "Les Carolingiens et le califat abbasside (VIIIe-IXe siècles)", *Studia Islamica* 95 (2002), 37-56.
- Sénac, Philippe. *Charlemagne et Mahomet: en Espagne (VIIIe-IXe siècles)* (Paris: Galliamard, 2015).
- Sénac, Philippe. *Al-Andalus: Une histoire politique VIIIe-IXe s.* (Paris: Armand Colin, 2020).
- Shahîd, Irfan. "Saracens", *Encyclopedia of Islam*, C. IX (Leiden: Brill, 1997), 27-28.
- Sot, Michel. "La première renaissance carolingienne: échanges d'hommes, d'ouvrages et de savoirs", *Actes des congrès de la Société des historiens médiévistes de l'enseignement supérieur public* 31 (Paris 2001), 23-40.
- Stone, Rachel. *Morality and Masculinity in the Carolingian Empire* (Cambridge: Cambridge University Press, 2012).
- Ṭāha, Abdulwāhid Dḥanūn. *The Muslim Conquest and Settlement of North Africa and Spain* (London ve New York: Routledge, 1989).
- Thomas, Rebecca. "The Vita Alcuini, Asser and Scholarly Service at the Court of Alfred the Great", *The English Historical Review* 134, no. 566 (2019), 1-24.
- Tolan, John V. *Saracens: Islam in the Medieval European Imagination* (New York: Columbia University Press, 2002).
- Trompf, Garry W. "The Concept of the Carolingian Renaissance", *Journal of the History of Ideas* 34, No. 1 (1973), 3-26.
- Wolf, Kenneth B. "The Chronicle of 754", *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History*, I, ed. David Thomas ve Barbara Roggema (Leiden ve Boston: Brill, 2009), 302-304.
- Wood, Ian N. *The Merovingian Kingdoms 450–751* (London: Longman, 1994).
- Yıldız, Hakkı Dursun. "Abdurrahman II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 1 (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 150-152.